

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μετάφραση και σχολιασμός του βιβλίου:

*“Un silence religieux - La gauche face au djihadisme” de
Jean Birnbaum*

Στοιχεία φοιτήτριας:
Καπουσίδου Αικατερίνη-
Αλεξάνδρα (Ξ2008010)

Επιτροπή εποπτείας:
Α' επιβλέπων: Κ.Τσίγκου Μαρία
Β' επιβλέπων: Κ. Λίβας Σωτήριος

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μετάφραση και σχολιασμός του βιβλίου:

*“Un silence religieux - La gauche face au djihadisme” de
Jean Birnbaum*

Στοιχεία φοιτήτριας:
Καπουσίδου Αικατερίνη-
Αλεξάνδρα (Ξ2008010)

Επιτροπή εποπτείας:
Α' επιβλέπων: Κ. Τσίγκου Μαρία
Β' επιβλέπων: Κ. Λίβας Σωτήριος

Contents	
Contents	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ.....	7
Retour sur un non-dit fondateur	7
Un témoignage encombrant.....	11
Gêne rétrospective	16
« Crime de lèse-révolution ».....	20
Un héritage lourd.....	25
ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ.....	7
Επιστροφή σε μια κρυφή αλήθεια	7
Μια βαρύγδουπη μαρτυρία	11
Δυσάρεστη ανασκόπηση	16
«Έγκλημα αντεπανάστασης».....	20
Μια βαριά παρακαταθήκη	25
ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ	30
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	40
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	41
Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία.....	41
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	41
Πηγή.....	42
Πηγές από το διαδίκτυο.....	42
ΓΛΩΣΣΑΡΙ.....	43
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	45

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, που αποτελεί τη μετάφραση ενός αποσπάσματος του έργου του Jean Birnbaum “*Un Silence Religieux- La gauche face au djihadisme*”, δίνεται μια σύντομη βιογραφία του συγγραφέα, αλλά και μια περίληψη του εν λόγω βιβλίου. Ο Birnbaum γεννήθηκε το 1974. Παιδί διανοουμένων, έδειξε από νωρίς ενδιαφέρον στα πολιτικά κείμενα και μελέτησε ιστορία. Ο μπαμπάς του ήταν καθηγητής ιστορίας και κοινωνιολογίας στη Σορβόννη. Από το 1999 εργάζεται ως δημοσιογράφος στην *Le Monde*, ενώ από το 2006 αναλαμβάνει πια την σύνταξη της στήλης «*Monde des Livres*». Μπροστά στην πρόκληση της σύγχρονης εποχής, τονίζει την αξία της ανάγνωσης βιβλίων και διαδικτυακά πλέον.¹

Το βιβλίο περιστρέφεται γύρω από την πολιτική, αφού κεντρικό θέμα είναι η αδυναμία της γαλλικής αριστεράς να συνειδητοποιήσει τη σημασία της θρησκείας. Γι’ αυτό η θρησκεία παραγκωνίζεται και αποκρύβεται. Αυτή είναι η διαπίστωση στην οποία έχει περιέλθει ο Birnbaum και σκοπεύει να την αναδείξει. Στις σελίδες παρελάνουν πλήθος διανοουμένων, επιστημόνων, φιλοσόφων, πολιτικών που εμπλουτίζουν το λόγο, του δίνουν παραστατικότητα και υποστήριξη στα επιχειρήματα που επικαλείται. Σκοπός του είναι να προβληματίσει τον αναγνώστη, μέσα από τα ερωτήματα που θέτει, σαν να «διαλέγεται» μαζί του. Εξιστορεί γεγονότα υπό την οπτική ενός “καλοδιαβασμένου” ερευνητή χωρίς να κουράζει. Ειδικότερα όμως αναφέρεται στην πολιτική παράταξη της αριστεράς η οποία πρέπει να αναθεωρήσει κάποιες ιδεολογίες, να κάνει μια στροφή στην αυτοκριτική, όχι όμως να αποφεύγει συστηματικά αυτό το πρόβλημα. Πρόκειται λοιπόν για ένα δοκίμιο, μια έκθεση επιχειρημάτων, που προσεγγίζει πολύπλευρα ένα ζήτημα, διατρέχει την ιστορία και καταλήγει σε κάποια συμπεράσματα.

Αναλυτικότερα, το δοκίμιο τοποθετείται ιστορικά, μετά τα αιματηρά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην Γαλλία το 2015. Οι βουβές πορείες είχαν εντείνει το κλίμα, ενώ οι δηλώσεις του Γάλλου προέδρου Φρανσουά Ολάντ, ότι τα εγκλήματα αυτά δεν έχουν καμία σχέση με το ισλάμ, αποσκοπούσαν στη διατήρηση της ειρήνης στο εσωτερικό. Επέφεραν όμως οδυνηρές συνέπειες καθώς αποκρύφθηκε αφενός, ο πόλεμος που μένεται στο εσωτερικό του ισλάμ, και αφετέρου η διαφοροποίησή του από τον ισλαμισμό, και τον τζιχαντισμό που αποτελεί την βίαιη εφαρμογή του. Στα επόμενα κεφάλαια του βιβλίου, ο Jean Birnbaum παρουσιάζει δείγματα αυτής της αποσιώπησης.

Αρχικά αναλύει το χρονικό του αγώνα για την ανεξαρτησία της Αλγερίας, μέσα από μαρτυρίες διανοουμένων, αλλά και απλών πολιτών. Θεωρεί ότι η παρουσία του ισλάμ στην διαμόρφωση των γεγονότων ήταν έκδηλη. Όσοι όμως προσπάθησαν να αναδείξουν την αλήθεια,

¹ Hannah E. (2013). « *Jean Birnbaum, Héritier de la pensée* », <http://www.cclj.be/actu/judaisme-culture/jean-birnbaum-heritier-pensee> ,[προσπ. 23-12-2018].

κατηγορήθηκαν ως ακροδεξιοί, βασανίστηκαν, είδαν να απορρίπτονται τα βιβλία τους, να παραμερίζονται και να αποσιωπούνται οι σκέψεις τους. Στη συνέχεια, ο Μισέλ Φουκώ, με την ιδιότητα του δημοσιογράφου παρακολουθεί την ιρανική επανάσταση του 1977. Η επανάσταση προκλήθηκε από την ανάγκη αποτίναξης του ξενόφερτου και εσωτερικής μεταμόρφωσης, μιας «πολιτικής πνευματικότητας» για την οποία επικρίθηκε έντονα, αλλά που οδήγησε εν τέλει στην εγκαθίδρυση ισλαμικού κράτους.

Έπειτα παρατίθεται η θεωρία του μαρξισμού. Τονίζει ότι η θέση πως «η θρησκεία είναι το όπιο του λαού» έχει δεχθεί αρκετές παρερμηνείες, ενώ για τον ίδιο τον Μάρξ η θρησκεία διακατέχει το έργο του, σαν φάντασμα που τον στοιχειώνει. Είναι μια ιδεολογία, δύναμη αυτόνομη στην οποία προσφεύγει ο άνθρωπος αφού έχει υποστεί αποξένωση στο νέο καπιταλιστικό σύστημα. Η διττή φύση της θρησκείας ως έκφρασης της ανθρώπινης μιζέριας και ταυτόχρονα ως εναντίωσης σε αυτή, έχει διχοτομήσει την αριστερή παράταξη. Άλλοτε μπροστά σε βίαια θρησκευτικά κινήματα, διάκειται εχθρικά, ενώ άλλα που αποβλέπουν στην αποτίναξη του καθεστώτος τα βλέπει με συμπάθεια. Ένα πρόσφατο παράδειγμα συνέβη το 2010, με την υποψηφιότητα γυναίκας μαντιλοφορούσας στο Νέο Αντι-Καπιταλιστικό Κόμμα (NPA) και δημιούργησε έντονη πολεμική. Ο Jean Birnbaum επισημαίνει πως η αριστερά θα πρέπει να δώσει προτεραιότητα, να ξεκαθαρίσει ποιός είναι ο εχθρός της, σε μία εποχή που η θρησκεία κυριαρχεί σε παγκόσμια κλίμακα και δεν αντανakλά μόνο προκαταλήψεις και κοινωνικές κρίσεις στο εσωτερικό μιας χώρας.

Η αριστερά θα πρέπει να συνειδητοποιήσει τη δύναμη του ισλάμ ως μορφής παγκόσμιας κινητοποίησης. Για εκείνον, Μαρξισμός και Ισλάμ δεν είναι παρά δυο διαφορετικές θεωρήσεις του κόσμου, ενώ η πολιτική με τη θρησκεία είναι αλληλένδετες σε έναν αυτόματο μηχανισμό, όπου όταν η πρώτη μπλοκάρει, η δεύτερη επιστρέφει ανανεωμένη, προσαρμοσμένη στα νέα δεδομένα και εκδηλώνει με βίαιο, απαρχαιωμένο τρόπο την εναντίωση της σε όσους την απαρνήθηκαν. Αποτελεί πρόκληση για όσους θέτουν πάνω απ' όλα την Πρόοδο, την Τεχνολογία και την Ιστορία. Όλα τα παραπάνω, συνοψίζουν τις κεντρικές ιδέες που αναπτύσσει ο Jean Birnbaum στο βιβλίο. Το μετάφρασμα που ακολουθεί, ανήκει στο δεύτερο κεφάλαιο που ασχολείται με τα γεγονότα του πολέμου της Αλγερίας.

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ

Retour sur un non-dit fondateur

C'est une petite phrase de rien du tout. Une confidence qui tient en quelques mots, au détour d'un entretien publié par une revue connue des seuls milieux intellectuels. En 1995, alors que l'Algérie est secouée par une atroce guerre civile, la revue *Esprit* organise une discussion entre deux personnalités de la gauche intellectuelle française, deux figures de l'engagement anticolonialiste. D'un côté, un philosophe qui fut longtemps directeur de cette revue à la tradition chrétienne et progressiste, Paul Thibaud. De l'autre, un historien, spécialiste de la Grèce antique, célèbre pour son combat contre la torture en Algérie, Pierre Vidal-Naquet¹.

Pour toute une génération, « Vidal », comme on l'appelait, est une boussole morale, celle qui indique où se trouve le

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ

Επιστροφή σε μια κρυφή αλήθεια

Πρόκειται για μια μικρή φράση άνευ σημασίας, μια σύντομη εξομολόγηση με αφορμή την δημοσίευση μιας συζήτησης στην *Esprit*, μια επιθεώρηση, γνωστή μοναχά στον κύκλο των διανοουμένων. Το 1995, ενώ η Αλγερία κλονίζεται από έναν φρικτό εμφύλιο πόλεμο, η *Esprit* διοργανώνει μια συζήτηση ανάμεσα σε δύο προσωπικότητες της γαλλικής, αριστερής διάνοησης. Δύο μορφές που τέθηκαν υπέρ του ανταποικιακού αγώνα. Από τη μια, ένας φιλόσοφος και για καιρό διευθυντής της *Esprit*, επιθεώρησης που βασιζόταν σε χριστιανικές αρχές και προοδευτικές αντιλήψεις, ο Πώλ Τιμπό και από την άλλη, ένας ιστορικός, ειδήμων της ελληνικής αρχαιότητας, γνωστός για τον αγώνα του ενάντια στις βαναυσότητες που διαπράχθηκαν στην Αλγερία, ο Πιέρ Βιντάλ-Νακέ¹¹.

Για μια ολόκληρη γενιά, ο «Βιντάλ», όπως ονομαζόταν, εκπροσωπεί την ηθική πυξίδα που δείχνει τη σωστή κατεύθυνση όταν κάποιος έχει

¹ Entretien avec Paul Thibaud et Pierre Vidal-Naquet, « Le combat pour l'indépendance algérienne : une fausse coïncidence », *Esprit*, Avec l'Algérie, janvier 1995.

¹¹ Συνέντευξη με τον Πώλ Τιμπό και τον Πιέρ Βιντάλ-Νακέ, «Le combat pour l'indépendance algérienne: une fausse coïncidence», *Esprit*, Avec l'Algérie, Ιανουάριος 1995.

nord quand les consciences sont désorientées. « Ce n'est pas seulement un grand historien que l'on perd, c'est aussi un recours et un repère », écrivait *Le Monde*, en 2006, pour saluer l'intellectuel au moment de sa mort². Respecté à la fois comme savant et comme militant, Vidal-Naquet tenait son aura de ses combats, mais aussi de son histoire familiale. Issue d'une lignée de Juifs laïcs et patriotes qui avaient fait de la République leur seule religion, il est jeune orphelin à la Libération, ses deux parents n'étant jamais revenus d'Auschwitz. Petit-fils de dreyfusard et fils de résistant, il manifeste très tôt un tempérament de révolté, prêt à tout pour faire respecter la justice et la vérité. « Pour moi, c'est la guerre d'Algérie qui a été le déclic, qui a fait de moi un dreyfusard en action », confiera-t-il plus tard dans un livre bilan³. Il devient professeur d'histoire en pleine guerre d'Algérie et fera bientôt partie des quelques voix qui dénoncent haut et fort l'usage de la torture par l'armée française.

αποπροσανατολιστεί. «Δεν χάνουμε απλά έναν μεγάλο ιστορικό, αλλά ένα στήριγμα, ένα σημείο αναφοράς», με αυτό τον τρόπο αποχαιρέτησε η *Le Monde* τον διανοούμενο, όταν απεβίωσε το 2006¹². Ο Βιντάλ-Νακέ ήταν ταυτόχρονα σεβαστός ως επιστήμονας και ως μαχητής, ενώ η λάμψη του προερχόταν από τους αγώνες και το οικογενειακό του παρελθόν. Προερχόταν από μια γενιά Εβραίων πατριωτών και λαϊκών που είχαν μετατρέψει τη δημοκρατία σε δική τους θρησκεία. Ορφάνεψε σε μικρή ηλικία κατά την Απελευθέρωση, με τους δύο του γονείς να μην επιστρέφουν ποτέ από το Άουσβιτς. Εγγονός ενός θερμού υποστηρικτή του Ντρέιφους και γιός αντιστασιακού, εκδηλώνει από πολύ νωρίς μια ιδιοσυγκρασία επαναστάτη, ικανού να κάνει τα πάντα για την προάσπιση της δικαιοσύνης και της αλήθειας. «Το σημείο-σταθμός μου ήταν ο πόλεμος της Αλγερίας, αυτός με έκανε έμπρακτο υποστηρικτή του Ντρέιφους», θα εκμυστηρευτεί αργότερα σ'ένα βιβλίο-σταθμό¹³. Καθηγητής ιστορίας, εν μέσω του πολέμου της αλγερινής ανεξαρτησίας, είναι από τους λίγους που κατήγγειλαν ανοιχτά και ξεκάθαρα τη χρήση

² La nécrologie était signée par la sociologue Nicole Lapierre, dans *Le Monde* du 1er août 2006. Lire aussi l'article d'Olivier Mongin et Jean-Pierre Peyroulou, « Pierre Vidal-Naquet, un intellectuel hors pair », *Esprit*, Juin 2008.

³ Pierre Vidal-Naquet, *L'histoire est mon combat. Entretiens avec Dominique Bourel et Hélène Monsacré*, Albin Michel, 2006, p.15, et Pluriel, 2008.

¹² Την νεκρολογία υπογράφει η Νικόλ Λαπιέρ, στην *Le Monde* την 1^η Αυγούστου 2006. Διαβάστε επίσης το άρθρο του Olivier Mongin και Jean-Pierre Peyroulou, « Pierre Vidal-Naquet, un intellectuel hors pair », *Esprit*, Ιούνιος 2008.

¹³ Βιντάλ-Νακέ, Π. *Αγώνας μου, η ιστορία. Συνομιλίες με τον Ντομινίκ Μπουρέλ και την Ελέν Μονσακρέ*. Μτφρ.Διονυσοπούλου Σ. Αθήνα: Ολκός.2007, 15.

S'élevant contre les mensonges d'État, il sera l'un des principaux animateurs du fameux comité Audin, qui visait à faire la lumière sur la disparition de Maurice Audin, militant communiste et jeune professeur de mathématiques, arrêté à Alger en 1957 par les militaires français.

Près de quarante ans plus tard, donc, « Vidal » fait retour sur cette période fondatrice avec son vieux camarade Paul Thibaud, qui a partagé plus d'un de ses combats. Actualité oblige, les deux amis évoquent la situation présente de l'Algérie, qui a connu, en octobre 1988, un grand soulèvement populaire, et qui vit désormais un violent affrontement entre l'État et les islamistes du Front islamique du salut (FIS). C'est cette configuration nouvelle qui amène les deux amis à aborder, par contrecoup, un thème longtemps occulté au sein de leur famille politique : la dimension religieuse du nationalisme algérien.

Comme souvent à gauche, c'est d'abord à travers la question des femmes et de leur statut que cet aspect des choses est perçu. Pendant les années de

βασανιστηρίων από τον γαλλικό στρατό. Γαλουχημένος με αρχές ενάντια στις ανακρίβειες του καθεστώτος, έγινε ένας από τους βασικούς διανοούμενους στην συγκρότηση της περίφημης «Επιτροπής Οντέν», που στόχευε να ρίξει φώς στην εξαφάνιση του Μορίς Οντέν, υπέρμαχου κομμουνιστή και νεαρού καθηγητή μαθηματικών, που συνελήφθη στο Αλγέρι, το 1957 από γάλλους στρατιωτικούς.

Σχεδόν σαράντα χρόνια μετά, ο «Βιντάλ» επαναφέρει στη μνήμη τη καθοριστική αυτή περίοδο, μαζί με τον Πώλ Τιμπό, έναν παλιό συνάδελφο και συνοδοιπόρο σε πολλούς αγώνες. Λόγω της επικαιρότητας, οι δύο φίλοι αναφέρονται στα πρόσφατα γεγονότα που σημειώθηκαν στην Αλγερία. Τον Οκτώβριο του 1988, ξέσπασε μια μεγάλη λαϊκή εξέγερση, ενώ ακολουθήθηκε μια βίαιη αντιπαράθεση ανάμεσα στο καθεστώς και τους ισλαμιστές του Ισλαμικού Μετώπου Ισλαμικής (FIS). Η διαμορφούμενη κατάσταση οδηγεί συνεπώς τους δύο φίλους, να εξετάσουν ένα ζήτημα, καιρό απόκρυφο στους κόλπους της πολιτικής τους παράταξης: τη θρησκευτική διάσταση του αλγερινού εθνικισμού.

Στην αριστερά, ως είθισται, θα πρέπει αρχικά να εξεταστεί το γυναικείο ζήτημα, ώστε να γίνει κατανοητή αυτή η πτυχή. Όσο διαρκούσε η συμμαχία με το αλγερινό κίνημα ανεξαρτησίας,

compagnonnage avec le mouvement d'indépendance algérien, déjà, les rares allusions au facteur religieux avaient surgi lorsque les « frères » du Front de libération nationale (FLN) semblaient rétifs à envisager l'avenir des femmes comme un destin d'émancipation. Ainsi VidalNaquet se souvient-il de Djamila Amrane. De son vrai nom Danièle Minne, cette étudiante avait connu la prison pour avoir combattu au sein d'un maquis FLN, avant de soutenir une thèse sur la situation des femmes dans l'Algérie indépendante. « La thèse de Djamila Amrane montrait que toutes les femmes avaient été “remises à la niche”, c'était la conclusion unanime de tous les témoins qu'elle avait interrogés. Mais il y avait un point dont elle ne parlait pas, c'était l'islam. Elle avait bien vu l'aliénation des femmes, mais elle avait fait l'impasse sur l'islam », note Vidal-Naquet, avant d'ajouter ces mots qui auraient été encore impensables, dans sa bouche, fût-ce quelques années plus tôt : « Pour moi, il ne fait guère de doute que c'est seulement après 1988, après l'octobre algérien, qu'on a commencé à réaliser ce qui se passait et à saisir le rôle de l'islam⁴. »

⁴ « Le combat pour l'indépendance algérienne : une fausse coïncidence » entretien cité, p.144

οι σπάνιες αναφορές στη θρησκεία είχαν ήδη ξεπροβάλλει, όταν μάλιστα τα «αδέλφια» του Μετώπου Εθνικής Απελευθέρωσης (FLN) αμφέβαλλαν ότι ο αγώνας για το μέλλον των γυναικών συνιστά αγώνα για τη χειραφέτηση. Έτσι λοιπόν, ο Βιντάλ-Νακέ φέρνει στο νου του, την περίπτωση της Τζαμίλα Αμράν ή αλλιώς, η Ντανιέλα Μίν, όπως ήταν το πραγματικό της όνομα, ήταν μια φοιτήτρια που είχε φυλακιστεί επειδή πολέμησε στο πλευρό των «μακί», μιας αντιστασιακής οργάνωσης που διεξήγαγε το FLN, προτού γράψει μια διατριβή για την κατάσταση των γυναικών στην ανεξάρτητη Αλγερία. « Η διατριβή της Τζαμίλα Αμράν έδειχνε ότι όλες τις γυναίκες “τις είχαν στη μπούκα”, αυτό ήταν και το ομόφωνο συμπέρασμα στο οποίο κατέληγαν όλοι οι ερωτηθέντες. Αλλά υπήρχε ένα σημείο για το οποίο δεν μιλούσε, το ισλάμ. Αντιλήφθηκε σωστά την αλλοτρίωση των γυναικών, αλλά βρέθηκε σε αδιέξοδο με το ισλάμ», σημειώνει ο Βιντάλ-Νακέ, προτού προσθέσει μια δήλωση, που μέχρι πρόσφατα, φάνταζε αδιανόητη: «Για μένα, δεν χρήζει καμίας αμφιβολίας ότι μόνο μετά το 1988, μετά τον αλγερινό Οκτώβρη, αρχίσαμε να συνειδητοποιούμε τι συνέβαινε και αντιληφθήκαμε το ρόλο του ισλάμ¹⁴.»

¹⁴ « Le combat pour l'indépendance algérienne : une fausse coïncidence », συνέντευξη, 144.

Un témoignage encombrant

En 1966, soit quatre ans après l'indépendance de l'Algérie, Pierre Maillot avait adressé à *Esprit* un article dans lequel il dénonçait le programme d'arabisation et d'islamisation mis en place par le nouveau pouvoir. « J'envoyai mon article à la revue *Esprit*, la plus susceptible de publier mon texte d'alerte. Elle le refusa en m'expliquant que la vérité de mes observations leur était connue, mais qu'il n'était pas opportun de la rendre publique⁵ ... »

Le témoignage de Pierre Maillot est édifiant. Né algérien et se revendiquant comme tel, mais attaché à la France et à sa tradition républicaine, il avait été formé par des instituteurs socialistes ou communistes, pour qui l'intransigeance laïque allait de soi, et qui considéraient la religion comme un obscurantisme condamné à disparaître. Au début des années 1950, ses professeurs de lycée lui avaient transmis d'autres valeurs encore, lui ouvrant les yeux sur la colonisation, son arbitraire, ses massacres. Après être entré à la faculté, il s'engage de

Μια βαρύγδουπη μαρτυρία

Το 1966, τέσσερα χρόνια δηλαδή μετά την ανεξαρτησία της Αλγερίας, ο Πιέρ Μαγιό απηύθυνε στην *Esprit* ένα άρθρο, στο οποίο κατηγορούσε τη νέα κυβέρνηση για εφαρμογή προγράμματος αραβοποίησης και εξισλαμισμού. «Απέστειλλα το άρθρο μου στην *Esprit*, την μοναδική επιθεώρηση που θα μπορούσε να δημοσιεύσει το προειδοποιητικό μου κείμενο. Το αρνήθηκαν, εξηγώντας μου ότι οι παρατηρήσεις είναι έγκυρες, αλλά δεν έκριναν σκόπιμο να τις δώσουν στη δημοσιότητα¹⁵... »

Η μαρτυρία του Πιέρ Μαγιό είναι αποκαλυπτική. Γεννημένος στην Αλγερία και περήφανος για την καταγωγή του, συνέχισε να διατηρεί δεσμό με την Γαλλία και την δημοκρατική της παράδοση. Έλαβε την εκπαίδευση του από δάσκαλους, υποστηρικτές των ιδεών του σοσιαλισμού ή του κομμουνισμού, οι οποίοι θεωρούσαν ως αυτονόητη την λαϊκή αδιαλλαξία ενώ την θρησκεία ως σκοταδισμό καταδικασμένο να εξαφανιστεί. Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, οι καθηγητές του στο λύκειο του μετέδωσαν και άλλες αξίες, ανοίγοντας τους ορίζοντές του σχετικά με τις αυθαίρετες

⁵ Pierre Maillot, « Algériens, si vous saviez... », *Panoramiques*, n° 62, 2003. Je remercie l'historien Guy Pervillé de m'avoir fait connaître ce texte.

¹⁵ Μαγιό, Π. « Algériens, si vous saviez... », Επιθεώρηση *Panoramiques*, n°62, 2003. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον ιστορικό Γκί Περβιγιέ που μου έδειξε το κείμενο.

plus en plus à gauche, et adopte bientôt, une fois la guerre déclenchée, des positions favorables à l'indépendance. Un matin, son meilleur ami, fils de républicains espagnols et futur instituteur, est tué par les nationalistes d'une balle dans la tête alors qu'il regonfle la roue de son vélo. Se souvenant de son camarade, qui avait alors 19 ans, Pierre Maillot écrira : « Je m'interrogeai, dans la douleur du deuil, en pleine colère aussi, pour savoir si cette mort devait changer ma position. Non, elle ne changerait rien à ce que nous avions pensé. » Et en effet, l'assassinat de son ami n'empêchera pas Pierre Maillot de signer un texte de soutien total au FLN, avec d'autres étudiants « algériens d'origine européenne ». Son espérance de voir naître une Algérie progressiste et plurielle était si grande qu'après avoir quitté sa terre natale en 1956, il y retourna pour participer à l'aventure de l'indépendance. Ce Pied-Noir devint donc l'un de ceux qu'on nomma les « Pieds-Rouges », pour désigner ces quelques milliers de Français, communistes, trotskistes, libertaires ou chrétiens sociaux, si intensément engagés dans le combat pour l'indépendance qu'ils décidèrent de rester en Algérie afin d'aider leurs « frères » à poser les bases du socialisme. Mais comme beaucoup d'autres dans son cas, Maillot dut

ενέργειες, και τις σφαγές του αποικισμού. Φοιτητής πλέον, προσεταιρίζεται τις αρχές της αριστεράς και σύντομα, με το ξέσπασμα του πολέμου, τάσσεται υπέρ της ανεξαρτησίας. Μια μέρα, ο καλύτερος του φίλος, γιός ισπανών δημοκρατών και δόκιμος δάσκαλος, δολοφονήθηκε με μια σφαίρα στο κεφάλι από εθνικιστές, ενώ φούσκωνε το λάστιχο του ποδηλάτου του. Με την ανάμνηση του συμφοιτητή του, που ήταν τότε δεκαεννιά χρονών, ο Πιέρ Μαγιό γράφει: «Αναρωτιόμουν, στην δίνη του πένθους και γεμάτος θυμό, αν αυτός ο θάνατος έπρεπε να αλλάξει τις απόψεις μου. Όχι, δεν έπρεπε να αλλάξει τις πεποιθήσεις μας.» Πράγματι, η δολοφονία του φίλου του δεν εμποδίζει τον Πιέρ Μαγιό να υπογράψει μαζί με άλλους φοιτητές « αλγερινούς ευρωπαϊκής καταγωγής» ένα κείμενο στήριξης του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (FLN). Ενώ το 1956 είχε αφήσει πίσω του την ιδιαίτερη πατρίδα, η επιθυμία του να δει να γεννιέται μια νέα Αλγερία προοδευτική και δημοκρατική, ήταν τόσο έντονη που τον οδήγησε πάλι εκεί προκειμένου να συμμετάσχει στον αγώνα για την ανεξαρτησία. Αυτός ο «Πιε-νουαρ» (μαυροπόδαρος) έγινε στη συνέχεια ένας από τους «Πιε-ρουζ» (κοκκινοπόδαρους) δηλαδή ένας από τους μερικές χιλιάδες Γάλλους, κομμουνιστές, τροτσκιστές, αναρχικούς, ή χριστιανοδημοκράτες, που ήταν τόσο έντονα αφοσιωμένοι στον αγώνα για την ανεξαρτησία

bientôt affronter plus d'une désillusion, plus d'une épreuve aussi : « Un collègue avec qui je parlais des perspectives de la révolution agraire me dit un jour que si l'Algérie s'était débarrassée des Pieds-Noirs, ce n'était pas pour s'embarrasser de Pieds-Rouges. J'appris au fil des mois que le gouvernement construisait beaucoup à travers le pays... des mosquées. On construisait, à vrai dire, “autant de mosquées que de classes. Pas d'écoles, mais de classes, comprenez bien ça”, m'avait répété cet ancien Algérien de la Fédération de France que j'avais connu à Paris, et qui fuyait Alger. »

Un autre jour, Pierre Maillot se porte volontaire dans les campagnes d'alphabétisation, objectif que le nouveau régime présentait alors comme prioritaire. « On me reconduisit sans douceur, le gouvernement “avait d'autres urgences” », raconte-t-il encore. Même déception du côté de la lutte pour l'émancipation des femmes, évidemment l'un des grands enjeux pour tous les militants de gauche. Si le fameux «

ώστε αποφάσισαν να παραμείνουν στην Αλγερία για να βοηθήσουν τα «αδέλφια» τους στην θεμελίωση των βάσεων του σοσιαλισμού. Όμως ο Μαγιό, όπως και πολλοί άλλοι, σύντομα θα έρθει αντιμέτωπος με μια βαθύτερη απογοήτευση, μια ακόμη μεγαλύτερη δοκιμασία: «Ένας συνάδελφος μου με τον οποίο συζητούσαμε τις προοπτικές εξέλιξης της αγροτικής επανάστασης, κάποτε μου είπε πως εάν η Αλγερία ήθελε να ξεφορτωθεί τους «Πιενουαρ» δεν ήταν για να φορτωθεί τους «Πιερουζ». Με το πέρασμα του χρόνου έμαθα ότι η κυβέρνηση ανέγειρε πολλά οικοδομήματα σ'όλη τη χώρα... πολλά τζαμιά. Στην πραγματικότητα, “Τα τζαμιά που κατασκευάζονταν ήταν τόσα όσες και οι αίθουσες διδασκαλίας. Όχι σχολεία, αλλά αίθουσες διδασκαλίας, πρέπει να το καταλάβετε καλά” μου επανέλαβε, όταν τον γνώρισα στο Παρίσι αφότου είχε εκδιωχθεί από το Αλγέρι.»

Μια άλλη μέρα, ο Πιέρ Μαγιό γίνεται εθελοντής σε καμπάνιες υπέρ του αλφαριθμητισμού που τότε αποτελούσε πρωταρχική επιδίωξη του καινούργιου καθεστώτος. «Με είχαν βίαια αποπέμψει, η κυβέρνηση “είχε άλλες προτεραιότητες”», διηγείται ακόμη και σήμερα. Η ίδια απογοήτευση εντοπίζεται και στην μάχη για την χειραφέτηση των γυναικών, μιας ιδιαίτερα σημαντικής πρόκλησης για τους οπαδούς της αριστεράς. Παρόλο που το περίφημο

code de la famille » ne sera formalisé qu'en 1984, donc bien plus tard, les signes inquiétants s'étaient déjà multipliés dans les années qui avaient suivi l'indépendance. « Un jour, alors que j'accompagnais à son cours à la Fac d'Alger une amie algérienne, assistante en droit, nous fûmes arrêtés par deux jeunes policiers. Ils la firent sortir avec autorité, vérifièrent mes papiers, me demandèrent de filer... Elle me téléphona le soir : on l'avait conduite au commissariat où elle avait reçu une leçon sévère du commissaire. Comment, elle, une musulmane (forcément musulmane, puisqu'algérienne), mariée, cadre de l'Université, voyager seule avec un Français, dans une voiture et fumer pendant le Ramadan ! C'était une insulte à l'État ! Ce qui me reste de plus poignant, c'est le regard de ces deux jeunes policiers, choqués. »

Ici, Pierre Maillot restitue des épreuves dont beaucoup d'autres compagnons de route du FLN ont fait l'expérience. Mais il est l'un des rares à avoir osé en témoigner, même quelques décennies plus tard. Lui qui était né en Algérie et qui connaissait si bien ce pays, lui qui avait combattu la puissance coloniale aux côtés du FLN, avait acquis la conviction que les choses étaient un peu

Οικογενειακό Δίκαιο νομιμοποιήθηκε μόλις το 1984, άρα πολύ αργότερα, τα ανησυχητικά σημάδια είχαν ήδη πολλαπλασιαστεί στα χρόνια που μεσολάβησαν από την ανεξαρτησία. « Μια μέρα, ενώ συνόδευα μια αλγερινή μου φίλη, νομική βοηθό στο πανεπιστήμιο του Αλγερίου, μας σταμάτησαν δυο νεαροί αστυνομικοί. Την ανάγκασαν να βγει, έλεγξαν τα χαρτιά μου, μου ζήτησαν να φύγω... Μου τηλεφώνησε το βράδυ: Την είχαν οδηγήσει στο αστυνομικό τμήμα όπου ο αξιωματικός υπηρεσίας είχε προσπαθήσει να την συμμορφώσει. Πώς είναι δυνατόν, μια μουσουλμάνα (εξ' ορισμού μουσουλμάνα λόγω καταγωγής), παντρεμένη και διοικητικό μέλος του πανεπιστημίου, να ταξιδεύει μόνη, με έναν γάλλο σε ένα αμάξι και να καπνίζει κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού! Ήταν προσβολή προς το Κράτος! Αυτό που έχει χαραχθεί έντονα στη μνήμη μου είναι το έκπληκτο βλέμμα των νεαρών αστυνομικών.»

Σε αυτό το σημείο, ο Πιέρ Μαγιό ανακεφαλαιώνει τις δοκιμασίες που βίωσαν αρκετοί άλλοι σύντροφοί του στον αγώνα του FLN. Είναι από τους λίγους που τόλμησαν να τις αποκαλύψουν έστω και μερικές δεκαετίες αργότερα. Αυτός που είχε γεννηθεί στην Αλγερία και που γνώριζε τόσο καλά αυτή τη χώρα, αυτός που είχε πολεμήσει κατά της αποικιακής δύναμης στο πλευρό του FLN, ήταν πεπεισμένος ότι τα

plus compliquées que ce que la gauche française en disait. Plus tôt que d'autres, il a ainsi perçu que si le FLN avait une face internationaliste et laïque, il en possédait aussi une autre, nationaliste et religieuse. Reste que Pierre Maillot aura mis très longtemps à pouvoir évoquer ce qu'il nomme « les deux guerres d'Algérie » : « La première était celle que nous avons vécue. Guerre diplomatique, guerre médiatique qui avait gagné au FLN l'ensemble des forces de progrès à travers le monde. C'est cette cause-là que nous avons défendue. Mais une autre guerre avait été menée par le FLN, intérieure à l'Algérie et au monde arabe, non déclarée, non médiatisée, guerre secrète. Dans cette guerre-là, il n'était pas question de combattre pour le socialisme, la réforme agraire, la libération de la femme, les libertés démocratiques. Mais il s'agissait de libérer la terre d'islam de la présence de l'infidèle, de reprendre la reconquête qui remonte aux Croisades. Il s'agissait de djihad. Je comprenais, dans ces premières années de l'indépendance, que le FLN n'aurait jamais eu le soutien des masses populaires avec les thèmes de démocratie, révolution, laïcité, modernité, bref avec les thèmes occidentaux qu'il gardait pour sa politique extérieure.

πράγματα ήταν πιο περίπλοκα από όσο τα παρουσίαζε η γαλλική αριστερά. Αντελήφθη νωρίτερα από τους υπόλοιπους, πως το FLN εμφάνιζε δύο πρόσωπα, ένα διεθνές και λαϊκό από τη μια, και ένα εθνικό και θρησκευτικό από την άλλη. Συνεπώς, ο Πιέρ Μαγιό χρειάστηκε πολύ χρόνο για να αναφερθεί σε αυτό που αποκαλεί «οι δυο πόλεμοι της Αλγερίας»: «Ο πρώτος αφορούσε αυτό που είχαμε βιώσει. Διπλωματικός πόλεμος, επικοινωνιακός πόλεμος που ώθησε το σύνολο των προοδευτικών δυνάμεων παγκοσμίως στο πλευρό του FLN. Γι'αυτόν τον σκοπό πολεμούσαμε. Όμως το FLN διεξήγαγε κι έναν άλλο πόλεμο, στο εσωτερικό της Αλγερίας και του αραβικού κόσμου, ακύρηχτο, κρυφό, ένα μυστικό πόλεμο. Στον πόλεμο αυτό, δεν υπήρχε λόγος να αγωνιστείς για τον σοσιαλισμό, την αγροτική μεταρρύθμιση, την απελευθέρωση των γυναικών, τις δημοκρατικές αξίες. Αλλά επρόκειτο για την απελευθέρωση της γης του Ισλάμ από την παρουσία των άπιστων, για την έναρξη της επανάκτησης των εδαφών που χρονολογείται από τις Σταυροφορίες. Επρόκειτο για Τζιχάντ. Τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας, συνειδητοποίησα πως το FLN δεν θα αποκτούσε ποτέ την υποστήριξη των λαϊκών στρωμάτων υπερασπιζόμενο θέματα δημοκρατίας, επανάστασης, λαϊκισμού, εκσυγχρονισμού, δηλαδή δυτικά πολιτικά θέματα που διατηρούσε για την εξωτερική του πολιτική.»

Gêne rétrospective

Durant toutes les années du compagnonnage avec les combattants du FLN, donc, les Français mobilisés pour l'Algérie indépendante n'ont guère prêté attention à l'énergie religieuse qui électrisait cette lutte. Plus surprenant encore : même les multiples livres de réflexion ou de témoignage parus après l'indépendance n'en font quasiment pas mention. Se plonger dans la littérature militante des années 1960-1970, y compris dans celle qui revendique un regard critique sur le nouveau régime, c'est découvrir des textes incroyablement datés, où les seuls facteurs pris en compte sont politiques, sociaux et économiques. Des milliers et des milliers de pages où sont analysés en détail le subtil jeu des alliances entre les classes sociales, l'inégale répartition des terres, la difficile réforme des modes de production, les rapports complexes entre les secteurs agraires et industriels, les problèmes de l'irrigation, la lutte prioritaire contre l'analphabétisme ou encore des signes préoccupants comme... l'hégémonie croissante de la bureaucratie. Mais la question culturelle en général, et celle de la

Δυσάρεστη ανασκόπηση

Κατά την διάρκεια της συμμαχίας με τους υποστηρικτές του FLN, οι Γάλλοι λοιπόν, που είχαν κινητοποιηθεί για την ανεξαρτησία της Αλγερίας δεν έδωσαν καθόλου προσοχή στη θρησκευτική σπίθα που πυροδοτούσε τη μάχη. Εκείνο που εκπλήσσει περισσότερο είναι ότι ακόμα και σε πολλά δοκίμια ή προσωπικές αφηγήσεις που εκδόθηκαν μετά την ανεξαρτησία, δεν γίνεται η παραμικρή αναφορά στη θρησκεία. Όποιος εντρυφήσει στην στρατευμένη λογοτεχνία των δεκαετιών 1960-1970, συμπεριλαμβανομένης και εκείνης που επιδιώκει να ασκήσει κριτική στο νέο καθεστώς, θα ανακαλύψει κείμενα που χρονολογούνται εδώ και πολύ καιρό και στα οποία λαμβάνονται υπόψη μόνο οι πολιτικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες. Πολλές χιλιάδες σελίδες που αναλύουν λεπτομερώς το λεπτό ζήτημα διαμόρφωσης συμμαχιών μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, την άνιση κατανομή της γης, την δύσκολη μεταρρύθμιση των μεθόδων παραγωγής, τις πολύπλοκες σχέσεις ανάμεσα στους τομείς της γεωργίας και της βιομηχανίας, τα προβλήματα της ύδρευσης, την βασική καταπολέμηση του αναλφαριθτισμού, ή ακόμα ανησυχητικά σημάδια όπως η αυξανόμενη κυριαρχία της γραφειοκρατίας. Αλλά το ζήτημα

religion en particulier, elles, sont escamotées.

Pour qu'elles soient abordées, même de façon fugace, il faudra attendre des témoignages oraux, et tardifs, comme ceux de Pierre Maillot et d'autres Pieds-Rouges. Beaucoup d'entre eux ont été rassemblés dans le livre important que ma consœur Catherine Simon, longtemps journaliste au *Monde*, a consacré aux « années pieds-rouges »⁶. Récits d'enthousiasme et de déception, recueillis dans les années 2000 auprès de femmes et d'hommes qui avaient tout donné à un pays qu'ils voyaient comme l'avant-garde d'un combat plus large, celui de la lutte anti-impérialiste et du socialisme international. Témoignages rares, où se trouvent enfin nommés quelques silences et plusieurs non-dits.

Au fil des pages, on y repère la même gêne rétrospective que chez Pierre Vidal-Naquet. En se confiant, ils se souviennent que l'islam faisait évidemment partie intégrante de la révolution algérienne. Mais ils ont mis longtemps à s'en apercevoir. Par exemple, et l'anecdote est emblématique, ils

του πολιτισμού γενικότερα και της θρησκείας ειδικότερα παραμερίστηκε.

Προκειμένου να θίξει κανείς τα ζητήματα αυτά, έστω με τρόπο φευγαλέο, αρκούν οι προφορικές και μετέπειτα μαρτυρίες, όπως του Πιέρ Μαγιό και άλλων Πιε-ρουζ. Πολλά από τα πρόσωπα αυτά συγκεντρώνει στο σημαντικό βιβλίο που αφιέρωσε στα «χρόνια των Πιε-ρουζ»¹⁶, η συνάδελφος μου Κατρίν Σιμόν, δημοσιογράφος της *Le Monde*. Αφηγήσεις ευχάριστων και δυσάρεστων γεγονότων, οι οποίες έχουν συλλεχθεί τη δεκαετία του 2000 από γυναίκες και άντρες που έδωσαν τα πάντα για μια χώρα που την έβλεπαν ως το επίκεντρο μιας πιο μεγάλης αναμέτρησης, της μάχης κατά του ιμπεριαλισμού και υπέρ του διεθνούς σοσιαλισμού. Σπάνιες μαρτυρίες, που επιτέλους σπάνε τη σιωπή και αποκαλύπτουν πολλές κρυφές αλήθειες.

Στις σελίδες, μπορεί να εντοπίσει κανείς την ίδια δυσάρεστη ανασκόπηση, όπως και στον Πιέρ Βιντάλ-Νακέ. Με τρόπο εκμυστηρευτικό, θυμούνται πως το ισλάμ αποτελούσε αδιαμφισβήτητο αναπόσπαστο στοιχείο της αλγερινής επανάστασης. Τους πήρε όμως πολύ καιρό για να το αντιληφθούν. Χαρακτηριστικό

⁶ Catherine Simon, *Algérie, les années pieds-rouges. Des rêves d'indépendance au désenchantement (1962-1969)*, La Découverte, 2009

¹⁶ Σιμόν, Κ. (2009). *Algérie, les années pieds-rouges. Des rêves d'indépendance au désenchantement (1962-1969)*. La Découverte.

ont pris conscience très tardivement que le titre choisi par le FLN pour son journal, *El Moudjahid*, signifiait non pas « Le combattant », comme ils l'avaient cru, mais « Le combattant de la foi » ...

Avec le recul, voici donc que les choses remontent à la conscience. Ils se souviennent que, pour parler des étrangers, les « frères » algériens utilisaient le mot « gaouris », qui désigne les « infidèles ». Que dans les usines où les militants français fabriquaient des armes destinées au FLN, quelques « barbus archireligieux » veillaient déjà. Qu'après l'indépendance, certains Pieds-Rouges, parfois militants communistes de longue date, avaient préféré se convertir à l'islam. Qu'ils trouvaient naturel de prendre un pseudonyme arabe pour écrire dans la presse. Qu'il leur avait fallu avaler bien des couleuvres, depuis les assassinats d'homosexuels jusqu'aux nombreux suicides des jeunes femmes qui refusaient le mariage forcé, en passant par l'exil des Juifs, la chasse aux Kabyles et l'islamisation de l'éducation. En 1963, le code de la nationalité fait de l'islam et du patriarcat musulman le fondement exclusif de l'« identité algérienne ». Et la Constitution de la nouvelle République

και αστείο είναι το παράδειγμα πως άργησαν να συνειδητοποιήσουν ότι ο τίτλος που επέλεξε το FLN για την εφημερίδα του, *El Moudjahid*, δεν σήμαινε « ο Μαχητής », όπως είχαν πιστέψει αλλά « ο Μαχητής της Πίστης » ...

Εκ των υστέρων λοιπόν, να πως τα πράγματα ξαναβγαίνουν στην επιφάνεια. Θυμούνται πως τα «αδέλφια» οι Αλγερινοί, για να καταδείξουν τους ξένους, χρησιμοποιούσαν τη λέξη «γκιαούρης», που σημαίνει «άπιστος». Θυμούνται πως στα εργοστάσια όπου οι γάλλοι αγωνιστές κατασκεύαζαν όπλα που προορίζονταν για το FLN, υπήρχαν ήδη κάποιοι αρχιερείς με γενιάδες που επέβλεπαν. Θυμούνται πως μετά την ανεξαρτησία, ορισμένοι Πιε-ρουζ, ενίοτε όσοι ήταν καιρό υπέρμαχοι του κομμουνισμού, προτίμησαν να ασπαστούν το ισλάμ. Θυμούνται πως θεωρούσαν φυσιολογικό να αποκτήσουν ένα αραβικό ψευδώνυμο για να δημοσιεύουν στον Τύπο. Θυμούνται πως αναγκάζονταν να υπομένουν σιωπηρά τις δοκιμασίες, από τις δολοφονίες των ομοφυλόφιλων μέχρι και τις αναρίθμητες αυτοκτονίες νέων γυναικών που δεν δέχονταν τον καταναγκαστικό γάμο, από την εξορία των Εβραίων, τον διωγμό στη Καμπυλία και τον εξισλαμισμό της εκπαίδευσης. Το 1963, ο Κώδικας Ιθαγένειας, καθιστά την πίστη στο ισλάμ και στο χαλιφάτο ως βασική προϋπόθεση για την χορήγηση της αλγερινής υπηκοότητας. Το Σύνταγμα της καινούργιας Αλγερινής

affirme que l'Algérie « tient sa force spirituelle essentielle de l'islam », lui-même proclamé religion d'État. Fait plus anecdotique, mais tout aussi symptomatique : en 1966, quand sort le documentaire du cinéaste Ahmed Lalleu consacré aux femmes, la date de diffusion du film est inscrite ainsi au générique : « 1370 de l'ère islamique ».

À l'époque, les quelques voix discordantes sont vite étouffées. Les militantes et les militants engagés aux côtés du FLN traversent bien sûr quelques périodes de doute. Mais depuis toutes ces années, ils s'étaient tellement convaincus que le cœur du mouvement nationaliste algérien battait pour l'émancipation universelle et le socialisme sans frontières... Alors, toutes ces mauvaises « surprises » leur sont apparues comme des incongruités temporaires, sans réelle importance. « Aux yeux des étrangers, note Catherine Simon, des Français notamment, l'islam fait partie du décor, voire du folklore. On s'y habitue, on s'en agace, on s'en amuse⁷. » Du reste, donner de l'écho à cela, ne serait-ce pas faire le jeu des

Δημοκρατίας, επιβεβαιώνει ότι η χώρα « βασίζει την ουσιαστική πνευματική της δύναμη στο ισλάμ », το οποίο έχει αναγνωριστεί ως επίσημη θρησκεία του κράτους. Ένα πιο αστείο γεγονός αλλά εξίσου συμπτωματικό, συνέβη το 1966, όταν κυκλοφόρησε το ντοκιμαντέρ του σκηνοθέτη Αχμέντ Λαλέμ αφιερωμένο στις γυναίκες, όπου η χρονολογία μετάδοσης του έργου αναγράφεται ως εξής στους τίτλους : « 1370 απαρχή ισλαμικής εποχής ».

Την εποχή εκείνη, οι λίγες θαραλέες φωνές γρήγορα καταπνίγονταν. Οι αφοσιωμένοι αγωνιστές και αγωνίστριες που πολέμησαν στο πλευρό του FLN διανύουν βέβαια κάποιες περιόδους αμφιβολίας. Εδώ και χρόνια όμως, ήταν τόσο πεπεισμένοι ότι η καρδιά του αλγερινού εθνικιστικού κινήματος χτυπούσε για τη καθολική χειραφέτηση και για ένα σοσιαλισμό δίχως σύνορα που θεωρούσαν όλες αυτές τις δυσάρεστες « εκπλήξεις » ως πρόσκαιρες, παράλογες και άνευ σημασίας. « Μέσα από τα μάτια των ξένων, των Γάλλων ιδίως, η παρουσία του ισλάμ αποτελεί στοιχείο καλλωπισμού δηλαδή στοιχείο λαϊκής παράδοσης. Το συνηθίζουμε, μας εκνευρίζει, μας διασκεδάζει¹⁷. » σημειώνει η Κατρίν Σιμόν. Άλλωστε, εάν ακουγόταν ένα τέτοιο ηχηρό μήνυμα, δεν θα ήταν σαν να έπαιζε κάποιος το παιχνίδι των

⁷ Ibid., p.150.

¹⁷ ένθ. ανωτ., 150.

réactionnaires, des colonialistes, voire de l'extrême droite ? Poser la question, c'est déjà y répondre. Aussi, même si tout n'allait pas pour le mieux dans la meilleure des Algéries possibles, les amis du FLN se gardèrent bien de le faire savoir. Dans leur écrasante majorité, et durant très longtemps, ils se sont tus. Bouleversante discipline : lorsque plusieurs d'entre eux verront leurs proches ou leurs enfants torturés par le nouveau régime, leur discrétion sera exemplaire. Une fois de plus. Quand ils seront eux-mêmes arrêtés, malmenés, accusés de vouloir « donner des leçons » aux Algériens ou de menacer « les valeurs les plus sacrées de l'islam », on pourra encore compter sur eux pour serrer les dents.

« Crime de lèse-révolution »

C'est difficile à imaginer aujourd'hui, mais Alger était alors considérée par la gauche anti-impérialiste, en France et ailleurs, non seulement comme la capitale d'un pays à libérer, mais aussi comme l'un des lieux privilégiés de la rébellion mondiale. Au début des années 1960, en effet, la jeunesse révoltée est bien obligée de constater que le grand soir se fait attendre. Contrairement à ce qu'avaient annoncé

συντηρητικών, των αποικιοκρατών, ήτοι της ακροδεξιάς; Το ερώτημα εμπεριέχει ήδη την απάντηση. Επιπλέον, ακόμα και αν τίποτα δεν άλλαζε προς το καλύτερο στην καλύτερη δυνατή εκδοχή της Αλγερίας, οι σύντροφοι του FLN απέφευγαν συστηματικά να το συζητάνε. Στην συντριπτική τους πλειοψηφία, παραμένουν σιωπηλοί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Μια πειθαρχία που προκαλεί θαυμασμό, καθώς πολλοί ανάμεσά τους όταν δουν τους συγγενείς ή και τα παιδιά τους να κακοποιούνται από την νέα κυβέρνηση, θα τηρήσουν υποδειγματική εχεμύθεια. Για άλλη μια φορά, όταν οι ίδιοι συλληφθούν, κακοποιηθούν, κατηγορηθούν πως ήθελαν «να δώσουν ένα μάθημα» στους Αλγερινούς ή να απειλήσουν «τις πιο ιερές ισλαμικές αξίες», θα συνεχίζουν ακόμα να σφίγγουν τα δόντια.

«Έγκλημα αντεπανάστασης»

Όσο κι αν φαντάζει δυσνόητο, η αντιιμπεριαλιστική αριστερά στην Γαλλία και σε άλλες χώρες, θεωρούσε τότε το Αλγέρι όχι μόνο ως πρωτεύουσα μιας χώρας που έπρεπε να απελευθερωθεί, αλλά εξίσου ως ένα από τα πρόσφορα εδάφη για την παγκόσμια εξέγερση. Πράγματι, στις αρχές της δεκαετίας του 1960, η επαναστατημένη νεολαία διαπιστώνει πως η αυγή μιας νέας εποχής ζυγώνει. Αντίθετα με όσα είχαν κηρύξει ο Μάρξ και ο Λένιν, οι οποίοι πίστευαν

Marx et Lénine, qui pensaient que les nations capitalistes seraient les premiers foyers de l'incendie révolutionnaire, celui-ci semble devoir embraser d'abord les pays du tiersmonde. Coincée entre un capitalisme qui décidément se défend bien, à l'Ouest, et un stalinisme qui étouffe la moindre révolte à l'Est, la gauche radicale de l'Occident met tous ses espoirs dans les damnés du tiers-monde. Elle ne jure plus que par la « révolution coloniale », dont le FLN représente le symbole le plus glorieux et le plus familier. Voilà pourquoi le prestige de la capitale algérienne est alors immense : les guérilleros cubains y croisent des figures du mouvement noir américain, des combattants palestiniens discutent avec des intellectuels parisiens, des rebelles vietnamiens sympathisent avec des gauchistes allemands. En 1965, Che Guevara y prononce son fameux « discours d'Alger », où il appelle à faire converger diverses luttes vers une seule et même rébellion : maquis algériens, résistance vietnamienne, guérilla en Amérique latine...

À gauche, donc, malheur à qui viendrait diviser ce front-là ! Pour les Français qui s'étaient investis dans le soutien à l'indépendance algérienne, et dont

πως τα καπιταλιστικά έθνη θα αποτελούσαν τις πρώτες εστίες της επαναστατικής φωτιάς, τελικά φαίνεται ότι τυλίχθηκαν πρώτα στις φλόγες οι χώρες του Τρίτου Κόσμου. Η ακροαριστερά του δυτικού κόσμου, υπό την πίεση του καπιταλισμού που αναμφίβολα κρατάει γερά τη θέση του στην Δύση, και του σταλινισμού που καταπνίγει την παραμικρή επανάσταση στην Ανατολή, εναποθέτει όλες τις ελπίδες της στους κολασμένους του Τρίτου Κόσμου. Ασπάζεται την ιδεολογία του «αντιαποικιακού αγώνα», στην διάρκεια του οποίου το FLN αντιπροσωπεύει το πιο ένδοξο και οικείο σύμβολο. Γι' αυτό το λόγο το κύρος της αλγερινής πρωτεύουσας είναι σπουδαίο: οι κουβανοί αντάρτες συναντούν σε αυτήν μορφές από το κίνημα των Αφρο-Αμερικανών, παλαιστίνιοι μαχητές συνομιλούν με διανοούμενους από το Παρίσι, βιετναμέζοι επαναστάτες συμμαρύνονται τις απόψεις της γερμανικής αριστεράς. Το 1965, ο Τσε Γκεβάρα στη περίφημη ομιλία του στο Αλγέρι προτρέπει οι διάφορες μάχες να καταλήξουν σε μια και μοναδική επανάσταση: ανταρτοπόλεμος στην Αλγερία, αντίσταση του βιετναμέζικου λαού, αντάρτικο Λατινικής Αμερικής...

Στην αριστερά λοιπόν, αλίμονο σε όποιον ήθελε να διασπάσει αυτό το μέτωπο! Για τους Γάλλους που αφοσιώθηκαν στην ανεξαρτησία της Αλγερίας και είδαν τις ελπίδες τους να

l'espérance s'était brisée sur la réalité du nouveau pouvoir FLN, témoigner revient à trahir, rompre l'unanimité anticolonialiste signifie hurler avec les loups impérialistes et racistes. Depuis des années déjà, quiconque s'y risquait était accusé de reprendre les arguments des « ultras » partisans de l'Algérie française, et donc de l'extrême droite, comme le déplorait Monique Gadant, on l'a vu. Et comme le répéta aussi le philosophe Jacques Derrida, en 1961, dans une lettre à l'historien Pierre Nora : « Si, à un moment ou à un autre, une argumentation “ultra” utilise tel ou tel élément objectif, celui-ci devient “tabou”, quelle que soit sa valeur intrinsèque, sa vérité propre, et il ne faudra plus y toucher, ni le regarder, sous peine de contamination et de “complicité objective”, crime de lèse-révolution. Tous les dogmatismes et tous les sectarismes commencent là, les révolutionnaires et les autres... », ironisait Derrida⁸. Motus, donc, sur les vieilles méthodes policières de « l'Algérie nouvelle ». Motus aussi sur l'obsession identitaire et

διαψεύδονται μπροστά στη νέα πραγματική δύναμη του FLN, η μαρτυρία θα μετατρέπεται σε προδοσία, ενώ η ρήξη με την ομοφωνία υπέρ της αποαποικιοποίησης θα θύμιζε τα ουρλιαχτά αδίστακτων ιμπεριαλιστών και ρατσιστών. Ήδη εδώ και χρόνια, όποιος έπαιρνε το ρίσκο, τον κατηγορούσαν ότι αναπαράγει τα επιχειρήματα των φανατικών υποστηρικτών της γαλλικής Αλγερίας, άρα της ακροδεξιάς, δήλωνε απογοητευμένη η Μονίκ Γκαντάν, όπως είδαμε. Το ίδιο επαναλαμβάνει και ο φιλόσοφος Ζάκ Ντεριντά, το 1961, σε μια επιστολή του στο γάλλο ιστορικό Πιέρ Νορά: « Εάν, μια υπέρτατη επιχειρηματολογία μεταχειρίζεται ανά πάσα στιγμή, το τάδε ή δείνα αντικειμενικό στοιχείο, αυτό μετατρέπεται σε “ταμπού”, όποια και αν είναι η έμφυτη αξία του, η εγγενής αλήθειά του και δεν πρέπει ούτε να προσεγγιστεί περισσότερο ούτε να εξεταστεί προκειμένου να αποφευχθεί η σύμφυση, η “αντικειμενική συνενοχή”, ένα έγκλημα αντεπανάστασης. Κάθε δογματισμός και σεκταρισμός από εκεί πηγάζουν, τους επαναστάτες και τους άλλους...» έλεγε ειρωνικά ο Ντεριντά¹⁸. Ούτε λέξη λοιπόν για τις παλιές μεθόδους που εφάρμοζε η αστυνομία της «νέας Αλγερίας». Ούτε λέξη ακόμα και για την εμμονή

⁸ « Lettre de Jacques Derrida », in Pierre Nora, *Les Français d'Algérie*, Christian Bourgois, 2012, p.294-295. Sur l'impossibilité, à gauche, de critiquer le FLN, emblème de la « Victime maximale », on lira aussi Maxime Rodinson, *Marxisme et Monde musulman*, Seuil, 1972.

¹⁸ « Γράμμα του Ζάκ Ντεριντά », στον Νορά, Π. (2012) *Les Français d'Algérie*. Christian Bourgois, 294-295. Για την αδυναμία της αριστεράς να ασκήσει κριτική στο FLN ως το «απόλυτο θύμα», διαβάζουμε Rodinson, Μ.(1972). *Marxisme et Monde musulman*. Seuil.

islamique du FLN, avant comme après son arrivée au pouvoir.

Il faudrait consacrer une enquête entière à cet interminable mutisme. Tel n'est pas notre objet. L'essentiel est de mettre en lumière ses effets, jusqu'à aujourd'hui, dans les consciences de la gauche française. Car par bien des aspects, celle-ci est demeurée fidèle à elle-même. Hier, elle ne voulait rien savoir de la force politique propre à la religion, comme Pierre Maillot s'en souvient encore : « Où était donc passée la révolution algérienne ? On détournait la tête, on baissait les yeux, on trouvait des excuses. Le peuple avait tant souffert. Il fallait souffler. Un pays jeune est un pays qui, comme l'enfant, titube dans ses premiers pas. Il faut du temps. Patience, compréhension, calme, hauteur de vues. Ce sera pour demain. Pourtant le gouvernement agissait : construisait des mosquées, chassait les intellectuels et les politiques, arabisait. » Quiconque tentait de dessiller la gauche à ce sujet se voyait immédiatement traiter de dangereux réactionnaire. La religion appartenait au passé, c'était tranché, et celui qui en parlait se rendait suspect de vouloir perpétuer cet archaïsme, comme s'il était lui-même un vestige des

του FLN να αποκτήσει μια ιδεολογική και ισλαμική ταυτότητα, πριν και μετά την άνοδο του στην εξουσία.

Θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί μια πλήρης έρευνα πάνω σ' αυτήν τη μακρόσυρτη σιωπή. Δεν είναι όμως αυτός ο σκοπός μας. Το σημαντικό είναι, τα κόμματα της γαλλικής αριστεράς να αντιληφθούν τα επακόλουθα της ως την σύγχρονη εποχή. Διότι από πολλές απόψεις, αυτά παρέμειναν σταθερά στις ίδιες αρχές. Άλλοτε, αδιαφορούσαν για την πολιτική δύναμη που ασκούσε η θρησκεία όπως ακόμα θυμάται ο Πιέρ Μαγιο « επομένως, σε ποιο σημείο είχε περιέλθει η αλγερινή επανάσταση; Αποστρέψαμε το κεφάλι, χαμηλώναμε το βλέμμα, βρίσκαμε δικαιολογίες. Ο λαός υπέφερε τόσο. Έπρεπε να ανασάνει. Μια νέα χώρα, που όπως τα μωρά, μπουσουλάει για να πετύχει τα πρώτα της βήματα. Χρειάζεται καιρός. Υπομονή, κατανόηση, ηρεμία, υπεροχή, έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Εντούτοις, η κυβέρνηση προέβαινε σε ενέργειες: ανέγειρε τζαμιά, απήλυνε διανοούμενους και πολιτικούς, εξισλάμιζε.» Όποιος επιχειρούσε να κατατοπίσει την αριστερά για τα θέματα αυτά, τον αντιμετώπιζαν αμέσως σαν επικίνδυνο συντηρητικό. Η θρησκεία ανήκε στο παρελθόν, ήταν αποκομμένη και εκείνος που την ανέφερε καθιστόταν ένοχος για την διαίωνιση αυτού του αρχαϊσμού, σαν να ήταν ο ίδιος απομεινάρι του

temps obscurs, voire un militant de leur restauration !

Cinquante ans ont passé, mais la situation n'a guère évolué, et dans cette occultation la mémoire de la guerre d'Algérie joue à plein. Car il faut le souligner : pour beaucoup de femmes et d'hommes qui sont aujourd'hui au pouvoir, dans les ministères, les médias ou le monde intellectuel, cette période fut fondatrice et demeure centrale. La guerre d'Algérie constitue bien souvent leur premier souvenir politique, l'événement qui a déclenché telle prise de conscience quand ils étaient adolescents, tel désir d'engagement lorsqu'ils entraient à l'université. Dans les années 1930, leurs parents s'étaient dressés contre la menace fasciste. Trente ans plus tard, pour la génération qui entre en politique, c'est le spectacle des massacres coloniaux qui produit l'étincelle. Avant de se révolter contre la condition ouvrière ou la misère étudiante, beaucoup d'entre eux ont connu leurs premières indignations en lisant des articles consacrés à la « gégène » et à la « corvée de bois » dans des journaux comme *France Observateur* ou *L'Express*, et des livres comme *La Question*, le célèbre témoignage d'Henri Alleg sur la torture. Par

σκοταδισμού, δηλαδή ένας υπέρμαχος της επαναφοράς του!

Πενήντα χρόνια πέρασαν από τότε, αλλά η κατάσταση διόλου δεν έχει αλλάξει και σ' αυτό το κλίμα μυστικοπάθειας έντονες είναι οι μνήμες από τον πόλεμο της Αλγερίας. Διότι αξίζει να σημειωθεί πως για πολλούς άντρες και γυναίκες που καταλαμβάνουν σήμερα θέσεις στην εξουσία, στα υπουργεία, στα μέσα μαζικής ενημέρωσης ή και στην επιστήμη, αυτή η περίοδος είναι θεμελιώδης και παραμένει καθοριστική. Ο πόλεμος της Αλγερίας αποτελεί πολύ συχνά το πρώτο τους πολιτικό ερέθισμα, το γεγονός που ενεργοποίησε μια τάδε λήψη αποφάσεων όταν ήταν έφηβοι, ένα δείνα ζήλο δέσμευσης όταν έγιναν φοιτητές. Στην δεκαετία του 1930, οι γονείς τους στέκονταν ενάντια στην απειλή του φασισμού. Τριάντα χρόνια αργότερα, η πολιτικοποιημένη γενιά, παρακολουθεί τις σφαγές των αποίκων που άναβαν τη σπίθα. Προτού εξεγερθούν ενάντια στις εργασιακές συνθήκες ή τη μιζέρια των φοιτητών, πολλοί ανάμεσα τους άρχισαν να αγανακτούν έχοντας διαβάσει άρθρα που αναφέρονταν στο ηλεκτροσόκ και τις μαζικές εκτελέσεις σε εφημερίδες όπως η *France Observateur* ή *L'Express* και σε βιβλία όπως *Η Ανάκριση*, η διάσημη μαρτυρία του Ανρί Αλέγκ για τις βαναυσότητες. Στη συνέχεια, συμμετείχαν από τις πρώτες τους διαδηλώσεις ενάντια στο πόλεμο

la suite, c'est contre la guerre d'Algérie qu'ils ont participé à leurs premières manifestations, et qu'ils ont fait, parfois, l'expérience de la répression. Et c'est aussi dans ce contexte qu'ils renoueront avec les gestes « antifascistes » de leurs aînés, dans le face-à-face avec les partisans de l'Algérie française. Les barricades à Alger et les attentats en plein Paris : l'anticolonialisme en général et la lutte contre la guerre d'Algérie en particulier ont été « le terrain même de l'entrée en politique des soixante-huitards », pour reprendre les mots d'un de ses représentants les plus emblématiques, Henri Weber, ancien leader trotskiste devenu dirigeant socialiste⁹.

Un héritage lourd

La génération 68, celle dont on a assez dit combien elle a marqué la France, ses pouvoirs politiques, intellectuels et médiatiques, cette génération 68, donc, est

⁹ Cité in Jean Birnbaum, *Leur jeunesse et la nôtre. L'espérance révolutionnaire au fil des générations*, Stock, coll. « Un ordre d'idées », 2005, p. 61.

της Αλγερίας και ενίοτε, βίωσαν την καταστολή. Σε αυτό το πλαίσιο θα εξοικειωθούν με τις «αντιφασιστικές» ενέργειες των προγόνων τους, για να έρθουν ενώπιό των ενοπίων με τους υποστηρικτές της γαλλικής Αλγερίας. Οδοφράγματα στο Αλγέρι και επιθέσεις στο κέντρο του Παρισιού: το φαινόμενο της αποαποικιοποίησης γενικότερα και η μάχη κατά του πολέμου της Αλγερίας ειδικότερα προετοίμασαν το «έδαφος για την ένταξη της γενιάς του '68 στην πολιτική» για να επαναλάβουμε τα λόγια ενός από τους πιο εμβληματικούς εκπροσώπους της, τον Ανρί Βεμπέρ, παλιό στέλεχος τροτσκιστών που μετατράπηκε σε ηγετική σοσιαλιστική μορφή¹⁹.

Μια βαριά παρακαταθήκη

Έγινε προηγουμένως εκτενής αναφορά στην γενιά του '68 και τον βαθμό στον οποίο επηρέασε στη Γαλλία, τις πολιτικές δυνάμεις, τους διανοούμενους και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

¹⁹ Birnbaum, J.(2005). *Leur jeunesse et la nôtre. L'espérance révolutionnaire au fil des générations*. Stock, coll. «Un ordre d'idées», 61.

une génération algérienne, et en vérité une génération FLN. Elle est née de la politique en s'opposant aux deux forces de gauche qui n'avaient pas soutenu les rebelles algériens : d'abord le parti socialiste de Guy Mollet, qui avait mené la « sale guerre » de l'autre côté de la Méditerranée ; ensuite, le Parti communiste, qui s'y était opposé, mais de façon très timide, en agitant le mot d'ordre « Paix en Algérie », sans jamais vraiment préciser de quelle paix il était question.

De cette période fondatrice, la génération FLN a hérité une mémoire engagée mais aussi un interminable non-dit, un silence qui pèse de tout son poids sur notre époque. Et l'on ne comprend rien à l'aveuglement de la gauche française concernant l'actuel retour de flamme du théologico-politique si l'on n'a pas cette donnée à l'esprit. Quand elle parle politique, rapports de force, minorités, etc., bien souvent la génération FLN parle en réalité « guerre d'Algérie ». Et quand elle dit « musulmans », elle ne signifie rien d'autre que « FLN », autrement dit rebelles et opprimés.

Η γενιά του '68, είναι λοιπόν, μια γενιά εθνικής συνείδησης και στην πραγματικότητα, πρόκειται για μια γενιά επαναστατών. Ανάγεται στον χώρο της πολιτικής για να εκφράσει την εναντίωσή της στα δύο κόμματα της αριστεράς που δεν είχαν υποστηρίξει τους Αλγερινούς επαναστάτες: αρχικά με το σοσιαλιστικό κόμμα του Γκι Μολλέ, που διεξήγαγε «βρώμικο πόλεμο» στην άλλη άκρη της Μεσογείου· έπειτα με το Κομμουνιστικό κόμμα, που εμφανιζόταν διστακτικό προβάλλοντας το σύνθημα « Ειρήνη στην Αλγερία», χωρίς όμως ποτέ να διευκρινίσει περί ποιός ειρήνης επρόκειτο.

Κατά τη καθοριστική αυτή περίοδο, η γενιά FLN κληροδότησε περιορισμένα βιώματα αλλά και αναρίθμητα μυστικά, ένα χάσμα που ρίχνει όλο του το βάρος στην σύγχρονη εποχή. Χωρίς τα δεδομένα αυτά κατά νου, δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή η στάση της γαλλικής αριστεράς που εθελοτυφλεί μπροστά στην επίκαιρη αναζωπύρωση του θεολογικο-πολιτικού ζητήματος. Όταν η γενιά FLN μιλά για πολιτική, σχέσεις ισχύος, μειονότητες κλπ. στην πραγματικότητα αναφέρεται συχνά στον πόλεμο της Αλγερίας. Όταν επίσης κάνει λόγο για τους «μουσουλμάνους», δεν εννοεί τίποτα άλλο, παρά «FLN», δηλαδή επαναστάτες και καταπιεσμένοι.

En 1962 comme en 2016, la génération FLN considère que la religion n'est qu'une illusion sans avenir, un voile qui recouvre les « vrais » enjeux sociaux et économiques. En 1962 comme en 2016, la génération FLN ne peut envisager l'islam autrement que comme la religion des dominés, l'instrument politique que les pauvres se sont trouvé pour mener le combat de l'émancipation. Que le mot « musulman » puisse avoir un rapport avec une croyance est quelque chose qu'elle n'a pas appris à reconnaître, qu'elle n'a jamais voulu admettre, quand bien même ses propres héros, ceux de la lutte anti-impérialiste, affirmaient leur attachement à la foi.

En 1962, lorsque Ahmed Ben Bella, figure emblématique de la toute nouvelle « Algérie libre » et bientôt président de la République, avait lancé ce slogan de longue portée : « Nous sommes des Arabes, des Arabes, des Arabes ! », la génération FLN n'avait guère prêté attention à cette déclaration. Près de vingt ans plus tard, elle n'avait toujours pas entendu grand-chose lorsque le même Ben Bella avait fait l'éloge de l'islamisme. En 1980, quelques mois après la révolution islamique d'Iran et avant l'élection de François Mitterrand en France,

To 1962 όπως και το 2016, η γενιά FLN εξακολουθεί να θεωρεί τη θρησκεία ως μια ψευδαίσθηση δίχως αύριο, ένα πέπλο που έρχεται να επικαλύψει τα ουσιαστά κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα. Το 1962 όπως και το 2016, η γενιά FLN συνεχίζει να αντιλαμβάνεται το ισλάμ ως τη θρησκεία των αδύναμων και πασχόντων, το πολιτικό εκείνο όργανο που χρησιμοποίησαν οι φτωχοί στον αγώνα για την χειραφέτηση. Δεν έμαθε να αναγνωρίζει και δεν θέλησε ποτέ να παραδεχθεί πως η λέξη «Μουσουλμάνος» μπορεί να υποδηλώσει μια πεποίθηση, τη στιγμή μάλιστα που οι ηρωικές της μορφές, εκείνες που μάχονταν κατά του ιμπεριαλισμού, επιβεβαίωναν την αφοσίωσή τους στην πίστη.

Το 1962, όταν ο Αχμέντ Μπεν Μπελά εμβληματική φιγούρα της «Ελεύθερης Αλγερίας» διετέλεσε πρόεδρος της Δημοκρατίας, προκήρυξε ένα σύνθημα μεγάλης εμβέλειας : « Είμαστε Άραβες, Άραβες, Άραβες!», το οποίο η γενιά FLN αγνόησε. Παρόλο που πέρασαν είκοσι χρόνια από τη δήλωση αυτή, εξακολουθούσε να αγνοεί την κατάσταση, ώσπου ο ίδιος ο Μπεν Μπελά εγκωμίασε τον ισλαμισμό. Το 1980, μερικούς μήνες μετά την Ιρανική Επανάσταση και πριν την εκλογή του Φρανσουά Μιτεράν στην Γαλλία, ο τέως Πρόεδρος της Αλγερίας σύμβολο της επανάστασης και της ανεξαρτησίας,

l'ancien président algérien, symbole de la révolution et de l'indépendance, accordait un long entretien au Monde¹⁰. À l'époque, il a choisi de sortir du silence où l'avait cantonné le régime depuis de longues années. Et lui, l'ami de Fidel Castro, le compagnon de l'URSS et de la Chine communiste, confie d'emblée : « Ce qui m'a aidé à tenir, c'est aussi la foi. L'islam m'a aidé. »

Revenant sur son parcours, Ben Bella évoque l'évolution de ses engagements. Il explique notamment avoir remis en question certaines de ses anciennes certitudes : toujours convaincu de la nécessaire lutte contre les injustices et les inégalités imposées par l'impérialisme occidental, l'ancien chef du FLN insiste sur la centralité de l'islam dans ce combat : « Le noyau dur de ce que nous sommes, le noyau irréductible, l'islam, a tenu bon, et rien jusqu'ici, y compris nos propres abandons, n'a pu l'entamer. » Prenant ses distances avec le nationalisme, cette « invention de l'Occident », Ben Bella présente désormais l'islamisme comme la seule révolte authentique contre la domination économique et culturelle de ce même

paraχώρησε μια μακροσκελή συνέντευξη στην *Le Monde*²⁰. Επέλεξε τότε να λύσει τη σιωπή στην οποία είχε περιέλθει η κυβέρνηση εδώ και πολλές δεκαετίες. Εκείνος, φίλος του Φιντέλ Κάστρο, σύντροφος της Ε.Σ.Σ.Δ και της Κομμουνιστικής Κίνας εκμυστηρεύεται ευθύς εξ'αρχής: «Αυτό που με βοήθησε να προχωρήσω είναι και η πίστη. Το ισλάμ με βοήθησε.»

Ο Μπεν Μπελλά επανέρχεται στη διαδρομή που χάραξε και αναφέρεται στην πορεία εξέλιξης των δεσμεύσεων του. Εξηγεί πως ξαναέθεσε κυρίως υπό αμφισβήτηση ορισμένες από τις παλιές του πεποιθήσεις. Πεισμένος για την διαρκή και αναγκαία μάχη ενάντια στις αδικίες και τις ανισότητες που επιβάλλει ο ιμπεριαλισμός στη Δύση, ο πρώην αρχηγός του FLN επιμένει στον κεντρικό ρόλο του ισλάμ σε αυτό τον αγώνα: « Ο σκληρός πυρήνας από τον οποίο έχουμε φτιαχτεί, ο άκαμπος πυρήνας, το ισλάμ παρέμεινε δυνατό και τίποτα μέχρι στιγμής ακόμα και η αδιαφορία μας, δεν μπόρεσε να το κλονίσει.» Ο Μπεν Μπελλά αποστασιοποιείται από τη «δυτική επινόηση» του εθνικισμού και παρουσιάζει απο δώ και πέρα τον ισλαμισμό ως την μόνη πραγματική εξέγερση ενάντια στην οικονομική και πολιτισμική κυριαρχία του ίδιου

¹⁰ Le Monde, 4 décembre 1980.

²⁰ Le Monde, 4 Δεκέμβρη 1980.

Occident : « Plus que l'arabisme, c'est l'islamisme qui offre le cadre le plus satisfaisant, non seulement parce qu'il est plus large et donc plus efficace, mais aussi et surtout parce que le concept culturel, le fait de civilisation doit commander tout le reste [...]. » Et l'ancien leader du FLN, l'homme qui avait incarné les combats et les espoirs non seulement du peuple algérien mais de la gauche anticolonialiste à travers le monde entier, de déclarer : « C'est l'islamisme qui offre les meilleures chances d'une libération réelle. » Des mots qui pour beaucoup étaient jusqu'ici inimaginables, mais qui procédaient d'un héritage solide et surgissaient dans un contexte brûlant : d'une part, en effet, ces paroles étaient portées par l'énergie religieuse qui irriguait depuis toujours, fût-ce de façon souterraine, le nationalisme du FLN ; d'autre part, elles faisaient écho à la révolution iranienne qui venait d'imposer l'islamisme au grand jour, sur la scène géopolitique mondiale cette fois.

του Δυτικού κόσμου: « Περισσότερο και από τον αραβισμό, ο ισλαμισμός προσφέρει τις πιο κατάλληλες προϋποθέσεις, όχι μόνο επειδή έχει μεγαλύτερη απήχηση άρα και αποτελεσματικότητα, αλλά κυρίως επειδή η έννοια του πολιτισμού, τα πολιτιστικά δρώμενα οφείλουν να τίθενται υπεράνω [...].» Ο πρώην επικεφαλής του FLN, ο άνθρωπος που είχε εμπνεύσει τους αγώνες και τις ελπίδες όχι μόνο του αλγερινού λαού αλλά και της ανταποικιακής αριστεράς παντού στο κόσμο, δηλώνει : « Ο ισλαμισμός είναι αυτός που προσφέρει τις καλύτερες πιθανότητες να οδηγήσει σε μια πραγματική απελευθέρωση.» Λόγια που για πολλούς φαντάζουν μέχρι πρότινος αδιανόητα, προέρχονται όμως από μια στέρεη κληρονομιά και προκύπτουν μέσα από ένα φλέγον υπόβαθρο. Πράγματι, από την μια, αυτή η δήλωση αναδύθηκε από τη λανθάνουσα θρησκευτική τάση που τροφοδοτούσε ανελλιπώς τον εθνικισμό του FLN. Από την άλλη, μετετράπη σε ηχώ της ιρανικής επανάστασης που μόλις έφερνε τον ισλαμισμό στο προσκήνιο, αυτή τη φορά στη παγκόσμια γεωπολιτική σκηνή.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Το κύριο θέμα που μελετά η παρούσα εργασία είναι η μετάφραση. Εν ολίγοις, η μετάφραση θεμελιώθηκε ως επιστήμη και από το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα αναγνωρίστηκε ως κλάδος του επιστητού. Κατά καιρούς έχουν υπάρξει διάφορες προσεγγίσεις για την απόδοση ενός ορισμού. Οι πιο αποδεκτοί, έχουν διατυπωθεί μέσω της γλωσσολογικής παρατήρησης. Σύμφωνα με τον Γιάκομπσον, σημαντικό γλωσσολόγο του 19^{ου} αιώνα, η διαγλωσσική μετάφραση ή αλλιώς μετάφραση, είναι η ερμηνεία των γλωσσικών σημείων μέσω μιας άλλης γλώσσας και περιλαμβάνει δυο ισοδύναμα μηνύματα σε δύο διαφορετικούς κώδικες αφού ο μεταφραστής αποκωδικοποιεί και μεταδίδει ένα μήνυμα από τη γλώσσα-πηγή¹.

Για την Μπατσαλιά και τη Σελλά-Μάζη, η μετάφραση είναι, κατ'αρχήν, μια γλωσσική διαδικασία κατά την οποία ο μεταφραστής περνά από τη μια γλώσσα στην άλλη και, πιο συγκεκριμένα, μεταφέρει τόσο τη «σημασία» όσο και τη «μορφή» ενός μηνύματος, όσο το δυνατόν «πιστότερα» από ένα Α σύστημα-μία Α δομή- σε ένα Β σύστημα – μία Β δομή². Αργότερα η Μόνα Μπέικερ θα εισάγει τη λειτουργική προσέγγιση στη μετάφραση. Αναφερόμενη στη θεωρία της μεταφραστικής δράσης, έρχεται να προσθέσει πως το τελικό προϊόν της μετάφρασης είναι ένα κείμενο ικανό να λειτουργεί σωστά σε κάθε καταστασιακό περιβάλλον. Στόχος είναι μια συνεργασία, μια επαρκώς λειτουργική επικοινωνία πέρα από πολιτισμικά όρια. Ο μεταφραστής ως ειδικός οφείλει να μεταφέρει τον επικοινωνιακό σκοπό και να κάνει έρευνα για το θέμα που θα αποδοθεί στον πολιτισμό του κειμένου-στόχου, αν το περιεχόμενο και η μορφή είναι δηλαδή κατάλληλα, ξεπερνώντας τις συνθήκες της πραγματικότητας³.

Μπροστά στην σύγχρονη τάση που παρατηρείται στον κλάδο της μεταφρασεολογίας, ο Βενούτι διακρίνει την έννοια της «αφάνειας» του μεταφραστή, δηλαδή, την ιδιότητα του μεταφραστή να καθιστά

¹ Jacobson, R. (1959). *On Linguistic Aspects of Translation*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 233-234

² Μπατσαλιά, Φ., Σελλά-Μάζη, Ε. (2004). *Γλωσσολογική Προσέγγιση στη Θεωρία και τη Διδακτική της Μετάφρασης*, (3^η έκδοση), Αθήνα: Ελλην, 298.

³ Baker, M. (1998). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge, 3-5.

ένα κείμενο αποδεκτό, όπου ο λόγος να αποκτά ροή και να διακρίνεται για την απουσία γλωσσικών και στυλιστικών ιδιαιτεροτήτων της γλώσσας-πηγή, να είναι διαφανές σαν καθρέφτης που αντανακλά την προσωπικότητα ή πρόθεση του ξένου συγγραφέα. Ο μεταφραστής παράγει την ψευδαίσθηση της διαφάνειας και έτσι το μεταφρασμένο κείμενο μοιάζει «φυσικό», σαν να αποτελεί πρωτότυπο⁴. Μπροστά στο ζήτημα της πολιτισμικής διάστασης των κειμένων, ο μεταφραστής έχει δύο επιλογές: αναγνωρίζει την ξενοποιητική μέθοδο, στην οποία ο συγγραφέας αφήνεται στην ησυχία του και μετακινεί τον αναγνώστη προς τον συγγραφέα ή την οικειοποιητική, αφήνοντας στην ησυχία του τον αναγνώστη και μετακινεί τον συγγραφέα προς αυτόν. Η οικειοποίηση είναι μια εθνοκεντρική ανατύπωση του ξένου κειμένου προσαρμοσμένου στις πολιτισμικές αξίες της γλώσσας-στόχου. Ο Nida, υπέρμαχος της οικειοποίησης μιλά για «φυσικότητα έκφρασης» που δημιουργεί συνάφεια αντικαθιστώντας τα ιδιαίτερα στοιχεία της γλώσσας-πηγής με αντίστοιχα της γλώσσας-στόχου, δηλαδή για δυναμική ισοδυναμία. Η ακρίβεια στη μετάφραση εξαρτάται από την παραγωγή ενός ισοδύναμου αποτελέσματος στον πολιτισμό της γλώσσας-στόχου⁵.

Πάνω σε αυτήν την κατεύθυνση βασίστηκε η διαδικασία της μετάφρασης, στην οποία μεγάλο ρόλο έπαιξε αρχικά η κατανόηση και γνώση του πολιτισμού, του περιβάλλοντος και θέματος που εξετάζει το πρωτότυπο κείμενο και έπειτα η αναδιατύπωση και προσαρμογή στα γλωσσικά-πολιτισμικά πρότυπα της γλώσσας-στόχου. Απαιτείται ευελιξία, άπταιστη διαχείριση του λόγου που ο μεταφραστής επικαλείται να εφαρμόσει. Στο μετάφρασμα, ενώ επικρατεί η μέθοδος της οικειοποίησης, υπάρχουν πολιτισμικά στοιχεία όπως οι τίτλοι εφημερίδων : “La revue Esprit”, “Le Monde”, “El Moudjahid”, “France Observateur”, “L’Express” που παραθέτονται αυτούσια. Αντίθετα, ο όρος “maquis” που παραπέμπει στον τόπο οργάνωσης ένοπλης αντίστασης, ή σε πυκνή θαμνώδη έκταση, έχει δοθεί περιφραστικά στο μετάφρασμα με τον γενικότερο όρο «μακί» να ακολουθείται από την επεξήγηση του.

Το βιβλίο του Birnbaum “Un Silence religieux”, λόγω της φύσης και των γνωρισμάτων του, αποτελεί δοκίμιο και εμπίπτει στη μετάφραση της πεζογραφίας. Είναι κατά βάση πολιτικό με ιστορικό και θρησκευτικό περιεχόμενο. Όσον αφορά στη διαχείριση ενός τέτοιου κειμένου, η Δημητρούλια και ο Κεντρωτής διατυπώνουν :

⁴ Venuti, L. (1995). *The Translator’s Invisibility. A history of translation*. London : Routledge, 14-21.

⁵ ένθ. ανωτ., 33-35.

“Ο μεταφραστής θα πρέπει να παρακολουθήσει τη κίνηση του λόγου και τη ροή των ιδεών του συγγραφέα, [...] να γίνεται λεπτολόγος: να μεταφέρει στη γλώσσα, προς την οποία μεταφράζει, όλες τις αποχρώσεις και όλη τη συν-κίνηση των γλωσσικών και στοχαστικών μορίων του συγγραφέα. [...] να λειτουργεί ως ανιχνευτής των πάσης φύσεως προθέσεων του συγγραφέα. [...]Ο μεταφραστής οφείλει να μεταφράσει τα γραφόμενα του δοκιμογράφου, όπως τα γράφει· οφείλει όμως και να αποκαταστήσει την όποια ανακρίβεια εκ μέρους του συγγραφέα”⁶

Ύφος, είναι η δυνατότητα επιλογής μεταξύ δύο τουλάχιστον τρόπων εκφοράς συγκεκριμένου επικοινωνιακού μηνύματος. Προκειμένου να επιλέξει ο μεταφραστής μεταξύ των διάφορων υφολογικών επιλογών μεταξύ γλώσσας-πηγής και γλώσσας-στόχου, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τον γενικό επικοινωνιακό σκοπό, αναζητώντας την υφολογική εκείνη επιλογή στη γλώσσα-στόχος η οποία να ανταποκρίνεται στον επικοινωνιακό σκοπό ή την επικοινωνιακή λειτουργικότητα του κειμένου⁷. Ο μεταφραστής θα πρέπει να είναι γνώστης και των χαρακτηριστικών του ύφους διαφόρων ειδών κειμένων, προκειμένου να τα μεταφέρει στο μετάφρασμα.

Στο πρωτότυπο, ο Birnbaum δηλώνει εξ αρχής στο αναγνωστικό κοινό, τον λόγο συγγραφής του δοκιμίου. Ακολουθεί μια λογική οργάνωση για να αναδείξει το σκοπό του, χωρίς να επιβαρύνει τον λόγο με περιττές αναφορές, χωρίς να κουράζει. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί άλλοτε είναι επιστημονική και ακολουθεί τις νόρμες του δημοσιογραφικού λόγου και άλλοτε είναι απλή καθημερινή. Εμπλουτίζει την επιχειρηματολογία του με απόψεις διακεκριμένων προσωπικοτήτων ενώ παράλληλα κεντρίζει το ενδιαφέρον για την τοποθέτηση και συχνή χρήση τους, Σαν να συνθέτει ένα πολύμορφο πάζλ, ενώνοντας απόψεις, αφηγήσεις, διάφορους τόπους, χρόνους και προσωπικότητες σ’ ένα δημιούργημα. Ανάμεσα στη σοβαρότητα του θέματος παρεμβάλλει «διαλείμματα» με παραδείγματα, επεξηγήσεις, προσωπικές παρεμβολές, γλαφυρές διηγήσεις, μεταφορικές εικόνες ακόμα και ερωτήματα για να δώσει παραστατικότητα και να επιτύχει το σκοπό του. Όλες οι παραπάνω παράμετροι λήφθηκαν υπόψη στην διαδικασία παραγωγής του μεταφράσματος.

Για την μεταφραστική διαδικασία εφαρμόστηκε το μοντέλο των Βινάι και Νταρμπελνέτ,

⁶ Δημητρούλια, Τ., Κεντρωτής Γ. (2015) *Λογοτεχνική Μετάφραση Θεωρία Και Πράξη*. Αθήνα: ΕΑΒ, 306-310.

⁷ Μπατσαλιά, Φ., Σελλά-Μάζη, Ε. (2004) *Γλωσσολογική Προσέγγιση στη Θεωρία και τη Διδακτική της Μετάφρασης*, (3^η έκδοση), Αθήνα: Έλλην, 177-193.

οι οποίοι μέσα από το έργο τους *Stylistique comparée du français et de l'anglais* όρισαν και παρουσίασαν τις εφτά πιο διαδεδομένες τεχνικές στην απόδοση των γλωσσικών στοιχείων από μια «γλώσσα-πηγή» (ΓΠ) στην αντίστοιχη «γλώσσα-στόχο» (ΓΣ)⁸.

Συνοπτικά με λίγα παραδείγματα στο κείμενο διακρίνονται:

Δάνεια: Στο Κείμενο-Πηγή (ΚΠ) συναντώνται κάποιες λέξεις που αποτελούν δάνεια στη ΓΣ όπως: *gaouris, documentaire, décor, folklore, tabou, slogan, figure, chef*. Τα δάνεια αυτά έχουν παγιωθεί και περάσει στην ελληνική γλώσσα χωρίς να ξενίζουν τον αναγνώστη. Μερικά αποδίδονται μονολεκτικά όπως γίνεται με τις λέξεις «ντοκιμαντέρ» και «ταμπού», ενώ άλλα περιφραστικά: «στοιχείο καλλωπισμού» και « στοιχείο της λαϊκής παράδοσης». Έντονη είναι πάντως η επιρροή που έχει ασκήσει η ελληνική γλώσσα στο γαλλικό λεξιλόγιο. Στο πρωτότυπο υπάρχουν πολλά δάνεια και αντιδάνεια από την ελληνική όπως: *phrase, anecdote, emblématique, symptomatique, analphabétisme, dogmatismes, bureaucratie, méthodes, hégémonie, archaïsme, politique, époque, symbole, énergie* και έχουν αποδοθεί με τον αντίστοιχο ορισμό ή κάποιο συνώνυμο τους, χωρίς να αλλοιώνεται η σημασία.

Έκτυπα: Μερικά παραδείγματα που παραθέτονται είναι : “*guerre civile*”, “*Pied-Noir*”, “*émancipation universelle*”, “*tiers-monde*”, “*avant-garde*”, “*mariage forcé*”, “*face à face*” των οποίων η απόδοση συνήθως γίνεται με κατά λέξη μετάφραση. Τα παραπάνω έκτυπα μεταφράστηκαν αντίστοιχα: «εμφύλιος πόλεμος», «Πιε-νουαρ», «καθολική χειραφέτηση», «Τρίτος Κόσμος», «επίκεντρο», «καταναγκαστικό γάμο», «ενώπιοι ενωπίω». Στη κατηγορία αυτή ανήκουν βέβαια και τα φραστικά έκτυπα όπως για παράδειγμα το “*faire la lumière sur*” που μεταφράζεται ως «ρίχνω φώς», το “*soutenir une thèse*” ως «γράφω μια διατριβή», το “*traverser des moments de doute*” ως «διανύουν περιόδους αμφιβολίας», το “*donner une leçon*” ως «δίνω ένα μάθημα», το “*mettre tous ses espoirs*” ως «εναποθέτει όλες τις ελπίδες της», το “*serrer les dents*” ως «σφίγγω τα δόντια», το “*on baissait les yeux*” ως «χαμηλώναμε το βλέμμα», και το “*mettre en question*” ως «θέτω υπό αμφισβήτηση».

Η κατά λέξη μετάφραση: Αποτελεί την πιο διαδεδομένη μέθοδο μετάφρασης ανάμεσα σε γλώσσες που ανήκουν στην ίδια οικογένεια, στην ίδια κουλτούρα. Έτσι λοιπόν η φράση “Un

⁸ Munday, Jeremy.(2001) *Μεταφραστικές Σπουδές θεωρίες και εφαρμογές*. Μτφρ. Φιλίππατος, Α. Αθήνα:Μεταίχμιο. 2002, 100-105.

matin, son meilleur ami, [.....] alors qu'il regonfle la roue de son vélo". Μεταφράστηκε ως «Μια μέρα, ο καλύτερος του φίλος, [...] ενώ φούσκωνε το λάστιχο του ποδηλάτου του».

Η μετατόπιση: Συντελείται αλλαγή ενός μέρους του λόγου, σε ένα άλλο χωρίς να αλλάζει το νόημα. Κάποια παράδειγμα που βρίσκουμε στο ΚΣ:

- i. qui a partagé plus d'un de ses combats. – συνοδοιπόρο σε πολλούς αγώνες. (ρήμα→ ουσιαστικό)
- ii. Code de la famille – Οικογενειακό Δίκαιο (ουσιαστικό → επίθετο)
- iii. en se confiant – με τρόπο εκμυστηρευτικό (γερούνδιο→εμπρόθετος)
- iv. coïncée entre – υπό την πίεση (μετοχή → εμπρόθετος προσδιορισμός)
- v. témoigner revient à trahir – η μαρτυρία θα μετατρέπεται σε προδοσία (απαρέμφατο→ ουσιαστικό)
- vi. lorsqu'ils entraient à l'université – όταν γίνονταν φοιτητές (ρήμα→ ουσιαστικό)
- vii. contre la menace fasciste – ενάντια στην απειλή του φασισμού (επίθετο →ουσιαστικό)

Η μετατροπία: Μεταβάλλει τη σημασιολογία και την οπτική γωνία της ΓΠ. Οι Βιναί και Νταρμπελνέτ τη χαρακτήρισαν ως «λύδια λίθο ενός καλού μεταφραστή», ενώ αντίθετα θεωρούσαν ότι η μετατόπιση «απλώς δείχνει πολύ καλή γνώση της γλώσσας-στόχου»⁹. Στο ΚΣ συναντάμε:

- i. comme on l'appelait – όπως ονομαζόταν
- ii. avait connu la prison — είχε φυλακιστεί
- iii. la présence de l'infidèle – την παρουσία των άπιστων
- iv. pour qu'elles soient abordées –προκειμένου να θίξει κανείς τα ζητήματα αυτά
- v. tous les dogmatismes et tous les sectarismes – κάθε δογματισμός και σεκταρισμός
- vi. contre la condition ouvrière – ενάντια στις εργασιακές συνθήκες
- vii. nos propres abandons – η αδιαφορία μας

⁹ ένθ. ανωτ., 103.

Η ισοδυναμία: Οι Βιναί και Νταρμπελνέτ χρησιμοποιούν αυτό τον όρο για να αναφερθούν στις περιπτώσεις όπου δυο γλώσσες περιγράφουν την ίδια κατάσταση με διαφορετικά υφολογικά και δομικά μέσα. Στο ΚΠ η ιδιωματική φράση “Remettre à la niche” παραπέμπει στην αντίστοιχη αγγλική “be in the doghouse”, που δείχνει την ενόχληση κάποιου από άσχημη συμπεριφορά ενός άλλου, περιέχει και άλλες δύο πληροφορίες όμως, αυτή της εικόνας του “σκυλόσπιτου” και στην θέση των γυναικών στην κοινωνία που είναι υποδεέστερη σύμφωνα με τα συμφραζόμενα. Στα ελληνικά αποκαταστάθηκε από την έκφραση «έχω στη μπούκα» που ανήκει στην καθημερινή αργκό, για να εκφράσει την αλλαγή στο επίπεδο ύφους, χωρίς όμως να καταφέρνει να μεταβιβάσει όλες τις παρεμφερείς σημασιολογικές μονάδες. Η φράση, “avalier bien des couleuvres” είναι μια έκφραση με μεταφορική σημασία, αφού η εικόνα παραπέμπει σε κάποιον που καταπίνει φίδια. Θα μπορούσε να αντικατασταθεί με την αντίστοιχη «καταπίνω τη γλώσσα μου» που σημαίνει αποδέχομαι παθητικά κάτι, δεν τολμώ να εκφράσω την αντίρρηση μου¹⁰. Αλλά κρίθηκε καταλληλότερη η πρόταση «υπομένω σιωπηρά τις δοκιμασίες» ακόμα και αν η μεταφορική εικόνα στο μετάφρασμα χάνεται για να δοθεί βάρος στο πόσο υπέφεραν στη διάρκεια του πολέμου.

Η προσαρμογή: Σχετίζεται με τη μεταβολή των πολιτιστικών αναφορών, ώστε κάθε πολιτιστική πραγματικότητα του ΚΠ να αντιστοιχεί σε μια παρόμοια στο ΚΣ. Στην περίπτωση αυτή εντάσσεται η λέξη “guérilla” που ως ορισμός δίνεται: είδος πολέμου που χαρακτηρίζεται από ενέδρες και αιφνιδιαστικές επιθέσεις, ή ομάδα στρατιωτών ελαφρώς οπλισμένων με στόχο τον εκφοβισμό του εχθρού, ή αγώνας που διεξάγεται από ομάδες παράνομες και χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες δράσεις για διαταραχή του καθεστώτος¹¹. Με βάση τα παραπάνω, δικαιολογημένα δίνεται η απόδοση «ανταρτοπόλεμος» που στα ελληνικά περιγράφει την ίδια πραγματικότητα. Αξίζει να αναφερθούν και άλλες δύο λέξεις “gégène” και “corvée de bois” που περιγράφουν κάποιες μεθόδους βασανιστηρίων. Είναι λέξεις της στρατιωτικής αργκό και χρησιμοποιήθηκαν ειδικά στη περίοδο του πολέμου της Αλγερίας. Η πρώτη, σημαίνει γεννήτρια με σκοπό το βασανισμό¹², άρα εννοεί τη χρήση ηλεκτροσόκ ως είδους βασανιστηρίου. Η δεύτερη, εκφράζει την ενέργεια ενός τμήματος του γαλλικού στρατού να μεταφέρει τους

¹⁰ Μπαμπινιώτης, Γ. (2006). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, (2^η έκδοση), Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 858.

¹¹ Larousse : *Dictionnaires de français*, λήμμα « guérilla », <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/gu%C3%A9rilla/38508?q=guerilla#38446> ,[προσπ. 30-12-2018].

¹² Rey-Debove, J., Rey A. (2008). *Le Nouveau Petit Robert de la langue française*. Paris : le Robert, 1139.

αιχμάλωτους πολέμου στην ύπαιθρο, και είτε να τους βάζει να τρέχουν να ξεφύγουν είτε να σκάβουν το τάφο τους και τελικά να τους σκοτώνει¹³. Στα ελληνικά αποδίδονται ως «ηλεκτροσόκ» και «μαζικές εκτελέσεις» αντιστοίχως.

Μια ειδική περίπτωση που μπορεί να θεωρηθεί ως λογοπαίγνιο και προσδίδει επιπλέον στοιχεία στο ύφος του κειμένου είναι η φράση: “si l’Algérie s’était débarrassée des Pieds-Noirs, ce n’était pas pour s’embarrasser de Pieds-Rouges”, η οποία μεταφράστηκε: «εάν η Αλγερία ήθελε να ξεφορτωθεί τους Πιε-νουαρ δεν ήταν για να φορτωθεί τους Πιε-ρουζ». Γίνεται λοιπόν αντικατάσταση των ρημάτων με άλλα που φανερώνουν την ίδια ηχητική διάθεση και ειρωνικό τόνο.

Επιπλέον στο πρωτότυπο γίνεται λόγος για τα ακρωνύμια: «Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας» (FIS) και «Μέτωπο Εθνικής Απελευθέρωσης» (FLN) . Μεταφέρονται αυτούσια και δίπλα σε παρένθεση δίνεται το ακρωνύμιο στην γαλλική. Στο μετάφρασμα, παρά την τάση για οικειοποίηση, προτιμάται το ακρωνύμιο με τους λατινικούς χαρακτήρες διότι αν π.χ το “FLN” δινόταν ως Μ.Ε.Α θα μπορούσε να ταυτιστεί με «Μονάδες Ειδικών Αποστολών» ή ως Ε.Α.Μ θα μπορούσε να ταυτιστεί με το «Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο» που παραπέμπει ξεκάθαρα στην ελληνική πραγματικότητα της Κατοχής και θα δημιουργούσε σύγχυση στον αναγνώστη.

Όλα τα κύρια ονόματα έχουν μεταγραφεί στα ελληνικά. Υπάρχουν ονόματα που έχουν καθιερωθεί και έχουν εξελληνιστεί, παραδείγματος χάρι: Τσε Γκεβάρα, Ζάκ Ντεριντά, Ανρί Βεμπέρ και Αχμέντ Μπέν Μπελλά. Ενώ άλλα δεν συναντώνται σε κείμενα και έγινε προσπάθεια απόδοσης τους φωνητικά στην ελληνική, όπως: Πιέρ Μαγιό, Μονίκ Γκαντάν, Τζαμίλα Αμράν, Γκί Μολλέ.

Σε γραμματικό επίπεδο, οι ρηματικοί τύποι του πρωτοτύπου σε γενικές γραμμές έχουν αποδοθεί με τους αντίστοιχους χρόνους στα ελληνικά. Στο σημείο όμως που ο συγγραφέας με μια αναδρομική αφήγηση- παρουσίαση του Πιέρ Μαγιό, χρησιμοποιεί ρήματα στον απλό αόριστο ή αλλιώς *passé simple* : “il y retourna”, “Ce Pied-Noir devint”, “qu’ils décidèrent de rester” για να δείξει ότι οι ενέργειες αυτές ήταν διαδοχικές, χωρίς επιπτώσεις στο παρόν, στο μετάφρασμα αποδίδονται επίσης με αόριστο. Όταν όμως ο συγγραφέας χρησιμοποιεί μέλλοντα:

¹³ Sprecher, J. (2000). *À contrecourant, « Corvée de bois », Histoire coloniale et postcoloniale*, Ιούλιος 2001, <https://histoirecoloniale.net/corvee-de-bois.html> ,[προσπ. 30-12-2018].

“Se souvenant de son camarade,[...] Pierre Maillot écrira” και “Et en effet, l’assassinat de son ami n’empêchera pas Pierre Maillot” η απόδοση δίνεται με ενεστώτα και διακρίνει κανείς δύο περιπτώσεις. Στη πρώτη, συμβάλλει στην παραστατικότητα του κειμένου, και στην ανάδειξη της δήλωσης του Πιέρ Μαγιό που διασώζεται στον γραπτό λόγο, ενώ στη δεύτερη εκφράζει ένα γεγονός που οπωσδήποτε θα γίνει.

Ο βαθμός της μεταφραστικής δυσκολίας εξαρτάται από τις εναλλαγές σε σημασιολογικό, συντακτικό, μορφολογικό, πραγματολογικό επίπεδο. Όπως φάνηκε παραπάνω υπήρξαν πολλές αλλαγές, άλλες προαιρετικές και άλλες υποχρεωτικές. Επίσης ο μεταφραστής για να κατανοήσει κάποιους όρους που εντοπίστηκαν στο κείμενο: “Pieds-Rouges”, “Pieds-Noirs”, “FIS”, “FLN”, “maquis”, “guérilla”, “gégène”, “corvée de bois”, “dreyfusard”, “complicité objective” έπρεπε να ανατρέξει σε αντιπαραβολικά κείμενα. Μια άλλη μεταφραστική δυσκολία προέκυψε αναμφισβήτητα από το γεγονός ότι ο δοκιμιογράφος έκανε συχνή χρήση παραπομπών και δηλώσεων άλλων ατόμων στο κείμενο. Έτσι καλούμασταν να αναζητήσουμε εάν η κάθε παραπομπή ανήκε σε κάποιο βιβλίο που έχει μεταφραστεί. Για παράδειγμα η πρόταση: “Si, à un moment ou à un autre, une argumentation “ultra” [...], Crime de lèse-révolution...” (σελ.22) ανήκει σε μια επιστολή του Ζάκ Ντεριντά που απευθύνει στον φίλο του Πιέρ Νορά διατυπώνοντας τις παρατηρήσεις του για το έργο του *Les français d’Algérie*. Την επιστολή αυτή με τίτλο “Mon chère Nora...” την ενσωματώνει στο βιβλίο αυτό, το οποίο δεν έχει μεταφραστεί στα ελληνικά. Συνεπώς, σε αυτό το σημείο η ερμηνεία και απόδοση της πρότασης εναπόκειται στον ίδιο τον μεταφραστή. Ενώ αποσπάσματα από τη συνέντευξη που παραχώρησε ο Αχμέντ Μπέν Μπελά στην *Le Monde*, στις 4 Δεκέμβρη του 1980, δεν έχουν αποδοθεί στα ελληνικά. Οπότε για άλλη μια φορά ο μεταφραστής καλείται να τα παραθέσει στα ελληνικά.

Μεταφραστικά προβλήματα απορρέουν επίσης από το ίδιο το κείμενο. Μπορεί να είναι πραγματολογικής φύσης, [...]να περιλαμβάνουν τις νόρμες και τις υφολογικές συμβάσεις σχετικά το είδος του κειμένου, [...], να αφορούν σε ενδοκειμενικούς παράγοντες (λεξιλόγιο, σύνταξη κ.λπ.) ή να οφείλονται σε λογοπαίγνια, γλωσσοπαίγνια, νεολογισμούς κ.λπ. Τα μεταφραστικά προβλήματα συνεχίζουν να παραμένουν προβλήματα ακόμη και όταν ο μεταφραστής γνωρίζει πώς να τα αντιμετωπίσει με ταχύτητα και αποτελεσματικότητα¹⁴. Ένα

¹⁴ Κελάνδριας, Ι.Π.(2009). Η ορολογική ασάφεια των οικονομικών κειμένων ως μεταφραστικό πρόβλημα, στο 7^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία». ΕΛΕΤΟ. Αθήνα, 22-24 Οκτωβρίου, 2009, 2-3.

τέτοιο πρόβλημα συνιστά η απόδοση του όρου “patriarcat musulman” (σελ.19). Ακριβώς επειδή ο παραπάνω όρος δηλώνει την έδρα των μουσουλμάνων, αποδίδεται επιφυλακτικά ως «χαλιφάτο» γιατί συνοψίζει πληρέστερα την έννοια αυτή. Μπορεί εύλογα να αναρωτηθεί κανείς γιατί ο Birnbaum στο δοκίμιο προτίμησε τον όρο “patriarcat musulman” αντί για το “califat”. Σε καμία περίπτωση δεν θα δεχόμασταν την μετάφραση «μουσουλμανικό πατριαρχείο», αφού η μια λέξη αναιρεί την άλλη. Το Πατριαρχείο παραπέμπει στην ορθόδοξη εκκλησία, ενώ ένας μουσουλμάνος στο ισλάμ. Επίσης η ιδιωματική έκφραση “le grand soir” συνιστά μεταφραστικό πρόβλημα. Η έκφραση σημαίνει: “le jour de la révolution sociale”¹⁵ και θυμίζει την ιδεολογία του Μάρξ. Στο πρωτότυπο, ο Birnbaum αναφέρεται στην ελπίδα της επαναστατημένης νεολαίας ότι θα ξημερώσει μια νέα μέρα που θα επιφέρει ανατρεπτικές αλλαγές. Επομένως στο μετάφρασμα δίνεται η εξής απόδοση: «η επαναστατημένη νεολαία διαπιστώνει πως η αυγή μιας νέας εποχής ζυγώνει.» (σελ.21).

Επίσης, μεταφραστικό πρόβλημα υπήρξε η έννοια “Crime de lèse-révolution”. Είναι ένας όρος που δανείζεται ο Birnbaum από τον Ζάκ Ντεριντά για να αποδώσει την ουσία της ενότητας. Έχει παρόμοια δομή και αναλογία με τα “crime de lèse-majesté” που δηλώνει «έγκλημα καθοσιώσεως» και “crime de lèse-nation” που δηλώνει «έγκλημα κατά του έθνους». Ιστορικά, οι όροι αντικατοπτρίζουν την γαλλική πραγματικότητα του 1789. Τότε κάθε απειλητικός λόγος προς τον βασιλιά ή την εξουσία του, «κατά της μεγαλειότητας του» αντιμετωπιζόταν ως προδοσία. Αργότερα όταν η Εθνοσυνέλευση απέκτησε μεγάλη δύναμη, ο αντίστοιχος όρος, η έννοια “lèse-nation”, καταδικάζεται ως έγκλημα, ενώ διάφορα φυλλάδια που κυκλοφόρησαν αναφέρονταν στα συνώνυμα του ως έγκλημα κατά της ελευθερίας, της ανθρωπότητας. Μετά την εκτέλεση του Λουδοβίκου ΙΣΤ’ ο όρος έχασε την ρητορική του αξία και έπεσε σε αχρηστία.¹⁶ Διαπιστώνει λοιπόν ο μεταφραστής, ότι ακόμα και αν γνωρίζει τη σημασία του όρου “crime de lèse-révolution” δυσκολεύεται να την αποδώσει κατά τον επιθυμητό τρόπο και αναγκάζεται να αυτοσχεδιάσει, να επιλέξει έναν τύπο νεολογισμού που ίσως να μην απαντάται στην ελληνική γλώσσα: «έγκλημα αντεπανάστασης». Τέλος, ο όρος “génération FLN” που χρησιμοποιείται συχνά στο τελευταίο απόσπασμα, θεωρήθηκε καλύτερο και δόκιμο να αποδοθεί ως «γενιά FLN». Σε αυτό το σημείο επιτυγχάνεται κατά λέξη

¹⁵ Rey-Debove, J., Rey A. (2008). *Le Nouveau Petit Robert de la langue française*. Paris: le Robert, 2387.

¹⁶ Fermont-Barnes, G. (2007). *Encyclopedia of the Age of Political Revolutions and New Ideologies, 1760-1781*. London: Greenwood Press, 408.

μετάφραση ώστε το τελικό αποτέλεσμα να θεωρεί ευανάγνωστο. Βέβαια ίσως μια άλλη λύση θα ήταν ο όρος να αποδοθεί εν τέλει ως «μεταπολεμική γενιά», κάτι που δεν θα ξέφευγε κατά πολύ από το ύφος και την πρόθεση του συγγραφέα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όπως είδαμε, ο συγγραφέας αναπτύσσει το βιβλίο πάνω σε δύο βασικούς άξονες, στο δίπτυχο πολιτική-θρησκεία, το οποίο παρουσιάζει και εμπλουτίζει με αρκετά παραδείγματα για να δικαιολογήσει και να υποστηρίξει τις απόψεις του. Προκειμένου όμως να υπάρξει ισοδυναμία, αντιστοιχία ανάμεσα στο κείμενο-πηγή και στο κείμενο-στόχο, προηγήθηκε μια διαδικασία επίπονη και χρονοβόρα όπου ο μεταφραστής πολλές φορές έπρεπε να ανατρέξει από σημείο σε σημείο για την αναδιατύπωση του νοήματος.

Η επιλογή του παραπάνω αποσπάσματος προς μετάφραση ήταν αρκετά απαιτητική. Παρόλο που τα βασικά σημεία του βιβλίου παρουσιάζονται και αναλύονται με τρόπο κατανοητό στο αναγνωστικό κοινό, ο μεταφραστής που καλείται να αποδώσει το νόημα των περιεχομένων του πρωτοτύπου συναντά αρκετές δυσκολίες. Εκτός από την άριστη γνώση της γλώσσας από και προς την οποία μεταφράζει και αφού έχει διαβάσει επανειλημμένα το πρωτότυπο και το έχει κατανοήσει, θα πρέπει να επιλέξει την κατάλληλη γραμματικο-συντακτική δομή που θα του επιτρέψει να αποδώσει σωστά το μετάφρασμα.

Επιπλέον, όσον αφορά στο ύφος, ο συγγραφέας, αν και δημοσιογράφος, ξεφεύγει αρκετές φορές από τη νόρμα της δημοσιογραφίας και σε ορισμένα σημεία προτιμά να χρησιμοποιεί εκλαϊκευμένο λόγο με πολλές εικόνες, μεταφορές και παρομοιώσεις. Αυτές τις εναλλαγές στο επίπεδο ύφους οφείλει να εντοπίσει ο επίδοξος μεταφραστής. Επιπλέον θα πρέπει να διερευνήσει και να κατανοήσει πολλαπλά θέματα ξεκινώντας από την γενικότερη σχέση μεταξύ πολιτικής και θρησκείας, τις έννοιες του ισλαμισμού και του τζιχαντισμού, ως την ανεξαρτησία της Αλγερίας, την ιρανική επανάσταση, τη θεωρία του μαρξισμού, την γενιά του '68, την σύγχρονη ατζέντα της γαλλικής αριστεράς. Απαιτείται λοιπόν, αναζήτηση και αντιπαραβολή κειμένων για την πλήρη εμβάθυνση στα ζητήματα αυτά και στην απόδοσή τους.

Συμπερασματικά λοιπόν, ένα βασικό θεωρητικό υπόβαθρο των παραπάνω εννοιών αλλά και η εφαρμογή των θεωρητικών κανόνων κατά τη μεταφραστική διαδικασία συμβάλουν στην άμεση επίλυση των μεταφραστικών δυσκολιών και σε μια ακριβέστερη προσέγγιση του κειμένου-πηγή. Σε προσωπικό επίπεδο, η παραπάνω μετάφραση λειτούργησε θετικά σαν ένα υπόδειγμα επιστημονικής εργασίας. Η μετάφραση και ο σχολιασμός συντέλεσαν σε μια πιο σφαιρική και ολοκληρωμένη διαδικασία που προϋποθέτει την έμπρακτη εφαρμογή των γνώσεων της μεταφρασεολογίας στην καθαυτό διαδικασία της μετάφρασης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αττιά, Μ.(2006). *Το μαύρο Αλγέρι*. Μτφρ.Μηλολιδάκη Μ. Αθήνα: Πόλις.2008.
- Βιντάλ-Νακέ, Π.(2006).*Αγώνας μου, Η ιστορία. Συνομιλίες με τον Ντομνίκ Μπουρέλ και την Ελέν Μονσακρέ*.Μτφρ.Διονυσοπούλου Σ. Αθήνα: Ολκός.2007.
- Δημητρούλια, Τ., Κεντρωτής, Γ.(2015). *Λογοτεχνική Μετάφραση Θεωρία Και Πράξη*. Αθήνα: ΣΕΑΒ.
- Κελάνδριας, Ι.Π. (2009). Η ορολογική ασάφεια των οικονομικών κειμένων ως μεταφραστικό πρόβλημα, στο 7^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία». ΕΛΕΤΟ. Αθήνα, Ελλάδα, 22-24 Οκτωβρίου, 2009.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2006). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, (2^η έκδοση),Αθήνα:Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπατσαλιά, Φ., Σελλά-Μάζη, Ε. (2004). *Γλωσσολογική Προσέγγιση στη Θεωρία και τη Διδακτική της Μετάφρασης*, (3^η έκδοση), Αθήνα: Ελλήν.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Fermont-Barnes, G.(2007).*Encyclopedia of the Age of Political Revolutions and New Ideologies, 1760-181*. London: Greenwood Press.
- Jacobson, R. (1959). *On Linguistic Aspects of Translation*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Munday, J.(2001).*Μεταφραστικές Σπονδές Θεωρίες και Εφαρμογές*.Μτφρ. Φιλιππάτος Α. Αθήνα:Μεταίχμιο.2002.
- Rey-Debove, J., Rey A. (2008). *Le Nouveau Petit Robert de la langue française*. Paris: le Robert.
- Venuti L.(1995). *The Translator's Invisibility, A history of Translation*. London: Routledge.

Πηγή

- Birnbaum, J.(2016). *Un Silence Religieux. La Gauche face au Djihadisme*. Paris: Seuil.

Πηγές από το διαδίκτυο

- Sprecher, J. (2000). *À contrecourant*, « Corvée de bois », *Histoire coloniale et postcoloniale*, Ιούλιος 2001, <https://histoirecoloniale.net/corvee-de-bois.html> , [προσπ. 30-12-2018].
- <https://el.glosbe.com/fr/el>
- <https://iate.europa.eu/home>
- Larousse : *Dictionnaires de français*, λήμμα « guérilla », <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/gu%C3%A9rilla/38508?q=guerilla#38446>, [προσπ. 30-12-2018].

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

- Esprit: Επιθεώρηση, ειδικό επιστημονικό περιοδικό που ιδρύθηκε το 1932 και διαπραγματεύεται διάφορα επίκαιρα θέματα με στόχο την απομάκρυνση από τον ατομικό υλισμό και τη συντηρητική διανόηση.
- Dreyfusard (υποστηρικτής του Ντρέιφους) : Επίθετο που δηλώνει εκείνον που υποστήριζε τον Ντρέιφους στην υπόθεση εκδίκασης του. Συνελήφθη για προδοσία, για κατασκοπεία. Αποδείχθηκε όμως η πλάνη, αφού ο ένοχος είναι άλλος. Η Γαλλία βυθίστηκε σε διχασμό κατά τα χρόνια που μεσολάβησαν της αθώωσης του. Πολλοί πολιτικοί και διανοούμενοι έλαβαν θέση υπέρ του.
- Comité Audin (Επιτροπή Οντέν) : Το 1957 ο Μορίς Οντέν συνελήφθη από τον γαλλικό στρατό, από τότε η τύχη του αγνοείτο. Υπέστη βασανιστήρια, αλλά ως τότε η αλήθεια είχε αποκρυφθεί. Η επιτροπή αυτή δημιουργήθηκε από διανοούμενους με σκοπό την αναζήτηση του και έρευνα για την αποκατάσταση της αλήθειας.
- Front islamique du salut (Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας): Αναδείχθηκε σε πρώτο κόμμα στις εκλογές του 1991 στην Αλγερία. Εκπροσωπεί το ριζοσπαστικό ισλάμ. Στα επόμενα πέντε χρόνια οδηγεί σε εμφύλιο πόλεμο τη χώρα, ως την ήττα του το 1997.
- Front de libération nationale (Μέτωπο Εθνικής Απελευθέρωσης): Κόμμα που συγκέντρωσε την πλειοψηφία του πληθυσμού εκφράζοντας το αίτημα για απελευθέρωση από το γαλλικό αποικιοκρατικό ζυγό. Διεξήγαγε τον πόλεμο για την απελευθέρωση της Αλγερίας από το 1954 ως το 1962. Με την ανεξαρτησία απέκτησε δύναμη και κέρδισε τις εκλογές, ως κυβερνών κόμμα.
- Maquis (Αντιστασιακή οργάνωση): «Μακί», έτσι ονομαζόταν ομάδες αντιστασιακών που διεξήγαγαν ανταρτοπόλεμο στα περίχωρα κατά τον πόλεμο της Αλγερίας.
- Pieds-noirs (Πιε-νουαρ) : Ή αλλιώς Μαυροπόδαροι, έτσι ονομάζονταν οι Γάλλοι κάτοικοι της Αλγερίας. Η Αλγερία διοικούνταν ως τμήμα της Γαλλίας από το 1848 και έγινε προορισμός πολλών Ευρωπαίων μεταναστών. Μετά την ανεξαρτησία το 1962, πολλοί μετανάστευσαν πίσω στην Γαλλία.
- Pieds-rouges (Πιε-ρουζ) : Έτσι ονομάζονταν οι Γάλλοι υπέρμαχοι της αριστεράς (και ακροαριστεροί) που αποφάσισαν να υποστηρίξουν τους Αλγερινούς στον αγώνα για την απελευθέρωση και αναγκάστηκαν εν τέλει σε επαναπατρισμό μετά την ανεξαρτησία.

- Guérilla (αντάρτικο): Ως επίθετο ή ουσιαστικό δηλώνει το άτομο που συμμετέχει σε ανταρτοπόλεμο, σε μια ανεξάρτητη ομάδα που χρησιμοποιεί διάφορες τακτικές όπως: επιδρομές, ενέδρες, σαμποτάζ. Με αυτό το όνομα ήταν γνωστά τα ανταρτικά κινήματα στις χώρες της Λατινικής Αμερικής τις δεκαετίες 1930-1960.
- Gégène (ηλεκτροσόκ) : Γεννήτρια ηλεκτρικού ρεύματος που χρησιμοποιήθηκε στην Αλγερία ως βασανιστική μέθοδος . Το ηλεκτρικό ρεύμα διοχετευόταν μέσω ηλεκτροδίων και έφθανε στο σώμα του ανθρώπου. Μ'αυτό το τρόπο οι γάλλοι στρατιώτες προσπαθούσαν να αποσπάσουν πληροφορίες για μελλοντικές επιθέσεις του FLN.
- Corvée de bois (μαζική εκτέλεση) : Έκφραση που χρησιμοποιούσαν οι γάλλοι στρατιώτες μεταξύ τους για να δηλώσουν τις μαζικές εκτελέσεις αλγερινών κρατουμένων, συνήθως απλών πολιτών. Μετά από διάφορες αγγαρείες, πχ. κοπή ξύλων, ή σκάψιμο τάφων, υπόσχονταν απελευθέρωση στους κρατούμενους αλλά τους σκότωναν με τη δικαιολογία ότι ήθελαν να αποδράσουν.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ξεχωριστά την Κ. Τσίγκου και τον Κ. Λίβα για την συμβολή τους στην διαδικασία αλλά και την διεκπεραίωση της πτυχιακής. Ιδιαίτερα όμως για το λόγο ότι δέχθηκαν να αξιολογήσουν και να ελέγξουν την εργασία, μετά από αρκετό διάστημα από την ενημέρωσή τους για την σύνταξη της. Τέλος, τους γονείς μου, οι οποίοι με την επιμονή και υπομονή τους, με βοήθησαν αρκετά να μην ξεφύγω από το στόχο μου και να ολοκληρώσω τις σπουδές